

Dromen over de toekomst

Vorming en realisatie van toekomstdromen door jonge vrouwen rondom Antigua, Guatemala

Bachelorscriptie Culturele Antropologie
Line van Osch

Dromen over de toekomst

Vorming en realisatie van toekomstdromen door jonge vrouwen rondom Antigua, Guatemala

Bachelorscriptie Culturele Antropologie
Universiteit Utrecht

Juni 2011

Line van Osch

Bachelorscriptie 2011
Universiteit Utrecht
Begeleider: Ralph Rozema

Studentnummer: 3340686
E-mail: L.vanOsch@students.uu.nl

Afbeeldingen omslag:

Afbeelding 1: Een jonge vrouw is aan het werk op het platteland in San Mateo, 18 april 2011

Afbeelding 2: Julia en haar moeder maken tortilla's. San Mateo, 30 maart 2011

Afbeelding 3: Vrouwen wassen stapels kleding in het dorp Santa María, 14 maart 2011

Dankwoord

Met deze scriptie komt een eind aan de afgelopen maanden die voor mij stuk voor stuk in het teken hebben gestaan van dit onderzoek. Het onderzoek opstellen, het uitvoeren van veldwerk en het omtoveren van de onderzoeksresultaten in een scriptie zijn zeer leerzame, maar ook tijdrovende bezigheden geweest. Nu alles achter de rug is, kijk ik met een tevreden gevoel terug op de afgelopen periode en op het uiteindelijke resultaat.

Deze scriptie zou niet zijn geweest wat het nu is, zonder de hulp van een aantal mensen, die ik daarom via deze weg wil bedanken voor alle tijd en moeite die zij in mij en mijn onderzoek hebben gestoken. Allereerst wil ik graag mijn begeleider Ralph Rozema bedanken voor zijn kritische blik, nuttige commentaar en alle adviezen die hij me heeft gegeven tijdens het veldwerk. Ralph wist me altijd weer enthousiast te maken op momenten dat ik het even niet meer zag zitten en heeft me bijzonder veel geleerd over het doen van antropologisch onderzoek. Ook bedank ik mijn gastgezin in Guatemala, en in het bijzonder mijn (gelijknamige) gastmoeder doña Lina, die me mij heeft doen thuisvoelen in een land waar alles zo anders was en die geweldig voor mij heeft gezorgd tijdens mijn verblijf in Guatemala.

Speciale dank gaat uit naar mijn hoofdinformante Cecilia en haar familie, die me kennis hebben laten maken met het leven in een arm dorp als jonge vrouw en me toe hebben gelaten in dit leven. De schat aan informatie en de mogelijkheid tot participatie die Cecilia mij heeft gegeven, is van onschatbare waarde geweest voor mijn onderzoek en heeft een ervaring opgeleverd die ik nooit meer zal vergeten.

Daarnaast is de hulp van de vrijwilligersorganisaties CasaSito en Jardin de Amor zeer waardevol geweest. Medewerkers van CasaSito hebben ervoor gezorgd dat ik in contact kwam met mijn doelgroep, wat velen malen lastiger zou zijn geweest zonder hun helpende hand. Ook ben ik dank verschuldigd aan de school Jardin de Amor, waar mij de mogelijkheid werd gegeven om kinderen die leven in extreme armoede te onderwijzen en meer te begrijpen over het leven in armoede.

Tenslotte wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor de mentale steun en lieve woorden in de periode dat ik in Guatemala was, maar ook hier in Nederland altijd achter me stonden en in me geloofden.

Inhoudsopgave

Dankwoord	3
Inleiding	6
Hoofdstuk 2 Armoede, sociale uitsluiting, genderongelijkheid en toekomstperspectieven: een theoretische benadering	9
2.1 Introductie	9
2.2 Armoede en ongelijkheid	9
2.2.1 Overzicht van armoede en ongelijkheid in Latijns-Amerika	9
2.2.3 Definities en percepties	10
2.2.4 Oorzaken van armoede en sociale uitsluiting	13
2.2.5 Omgang met armoede en sociale uitsluiting en de gevolgen hiervan voor de Latijns-Amerikaanse samenleving	14
2.2.6 Huiselijk geweld	15
2.3 Genderverhoudingen in Latijns-Amerika	17
2.3.1 Machismo en Marianismo	17
2.3.2 Belemmeringen door ongelijkheid	18
2.4 Toekomstperspectieven van adolescenten	19
2.4.1 De constructie van aspiraties en dromen voor de toekomst	19
2.4.2 Realisatie van toekomstdromen	20
Hoofdstuk 3 De maatschappelijke context	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Armoede en sociale uitsluiting in Guatemala	21
3.3 De Guatemalteekse jonge vrouw	23
Hoofdstuk 4 Het dagelijks leven in armoede en sociale uitsluiting	25
4.1 Inleiding	25
4.2 Het leven in de dorpen rond Antigua	26
4.3 De impact van armoede	29
4.4 De impact van sociale uitsluiting	33
4.5 Genderongelijkheid	35
4.6 Percepties op het leven in armoede	37
4.7 Conclusie	39

Hoofdstuk 5	Vorming en realisatie van toekomstdromen.....	41
5.1	Inleiding	41
5.2	Toekomstdromen	42
5.3	Constructie van dromen	47
5.4	Realisatie en strategieën	50
5.5	Conclusie	53
Hoofdstuk 6	Conclusie	55
Literatuurlijst	59
Bijlagen	64
Bijlage 1	Reflectieverslag	64
Bijlage 2	Samenvatting in het Spaans - Resumen en español.....	67
Bijlage 3	Tabel Schoolbezoek in Guatemala	70
Bijlage 4	Afbeeldingen bij onderzoek	71

Inleiding

Op het moment dat ik de deur van het huis openduw, staan Juana en haar familie al op me te wachten. Het huis is gemaakt van bamboe en bestaat uit twee kamertjes. In ene ruimte van ongeveer twee vierkante meter staat een pan op een vuurtje. De andere ruimte is vol door de twee bedden die er staan, waarin Juana slaapt met haar ouders en zeven broertjes en zusjes. Terwijl we op deze bedden zitten, spreekt Juana onzeker en voorzichtig haar wensen voor later uit: *“Als ik geld zou hebben, zou ik nieuwe bedden, kleren, een vloer en een fornuis kopen. Nu hebben niet eens genoeg geld om te eten. Ik hoop dat ik gelukkig word en mijn leven zal delen met een man en kinderen. De verzorgende rol die ik nu heb vind ik fijn en wil ik ook in de toekomst houden.”*¹ Op de vraag of ze denkt dat haar droom ooit werkelijkheid zal worden, antwoordt ze: *“Ik weet het niet, het enige wat ik kan doen is vertrouwen op God, want Hij kan er als enige voor zorgen dat wij het op een dag beter krijgen”*.

Deze scriptie gaat in op de dromen die de jonge vrouwen in Guatemala koesteren en hoe deze geconstrueerd worden. De vraag die beantwoord zal worden, is op welke manier de jonge vrouwen omgaan met armoede en sociale uitsluiting en hoe dit is gerelateerd aan hun dromen en aspiraties voor de toekomst. Dromen en aspiraties voor de toekomst en de realisatie hiervan worden geanalyseerd en belemmeringen en uitdagingen op de weg naar de realisatie van de dromen, worden besproken. De dromen die zij hebben kunnen niet begrepen worden zonder de context in kaart te brengen, waardoor de nadruk wordt gelegd op de impact van armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid op de levens van de meisjes.

Guatemala, het land waar Juana is geboren en dat zij waarschijnlijk ook nooit meer zal verlaten, is een land van grote ongelijkheid en behoort tot een van de armste landen van het Latijns-Amerika. Ongelijkheid, armoede en sociale uitsluiting zijn dagelijkse kwesties voor jonge vrouwen en geven vorm aan hun leven en aspiraties voor de toekomst.

Dit onderzoek bouwt voort op eerdere studies naar armoede en sociale uitsluiting, om deze onderwerpen vervolgens te koppelen aan het concept toekomstdromen. De begrippen armoede en sociale uitsluiting kennen een multi-dimensionale benadering. Armoede bevat niet alleen economische aspecten, maar uit het onderzoek blijkt, net zoals Greig (2007) en

¹ Interview met Juana Sul, 11 april 2011

Ellis (1984) stellen, dat ook politieke en sociale omstandigheden een onderdeel zijn van het begrip armoede. Het begrip 'sociale uitsluiting' toont op dit gebied een grote overlap met het begrip 'armoede' omdat ook sociale uitsluiting opgedeeld wordt in verschillende dimensies. Zowel Bhalla en Lapreye (1997) als Behrman, Gaviria en Székely (2002) tonen verbanden aan tussen de economische, sociale en politieke dimensies.

Naast armoede en sociale uitsluiting, zijn ook genderverhoudingen onderwerp van de sociale context, die een grote invloed uitoefent op de vorming en realisatie van de toekomstdromen van de meisjes (Thomson, 2005). De stereotypen die bestaan over de genderverhoudingen in Latijns-Amerika zijn vandaag de dag volgens Chant (2002:549) onderhevig aan erosie en niet enkel meer gebaseerd op het patriarchale systeem dat het continent kent, maar in Guatemala bestaan nog altijd starre beelden over de rolverdeling en krijgen vrouwen vaak te maken met een ondergeschikte positie.

Net als Thomson (2005), stellen Sirin (2004) en Bulbeck (2003) in hun onderzoeken naar toekomstdromen van adolescenten dat bovengenoemde factoren jongeren beperken of juist verrijken in hun aspiraties voor de toekomst en dat keuzes gevormd en beperkt worden door structurele en culturele grenzen zoals sociale klasse, gender, etniciteit en seksualiteit (Thomson, 2005:86). Ook in Guatemala dromen de meisjes niet zomaar: hun dromen worden gevoed door gebeurtenissen in het verleden en de huidige levensomstandigheden in armoede en uitsluiting. Wanneer de vrouwen fantaseren over de toekomst, nemen zij bewust of onbewust hun individuele en de contextuele factoren mee in hun plannen voor de toekomst. Dit maakt dat de dromen een soort weerspiegeling vormen van maatschappelijke processen die hieraan ten grondslag liggen.

Het veldonderzoek vond plaats in de dorpen rondom Antigua, de voormalige hoofdstad van het land in het departement Sacatepéquez. Van armoede in deze stad is niet zozeer sprake, maar de armoede die het land kent wordt past echt zichtbaar in de dorpen die rondom Antigua gesitueerd zijn, meestal op een busrit van ongeveer tien tot twintig minuten afstand. In de periode februari tot en met april 2011 heb ik veldwerk gedaan in vijf verschillende dorpen om het leven van de jonge vrouwen te verkennen. Het was in deze dorpen waar ik 30 jonge vrouwen bereid vond hun leven met mij te delen door middel van gesprekken en interviews. De meisjes bevonden zich allemaal in de leeftijdsklasse van 15-22 jaar, omdat ik het idee had dat adolescenten in deze leeftijdsfase het meest serieus met hun toekomst bezig zijn en de toekomst voor hen deels nog helemaal openligt. Naast de jonge

vrouwen uit de dorpen en de laagste economische klasse, heb ik een vijftal meisjes gesproken uit de middenklasse. Deze groep diende als vergelijkingsgroep om uitspraken over de relatie tussen armoede en sociale uitsluiting aan de ene kant, en toekomstdromen aan de andere kant te kunnen doen. Daarnaast heb ik in sommige gevallen gesprekken gevoerd met de ouders van de meisjes en ben ik twee maanden werkzaam geweest op een basisschool in één van de dorpen. Ook heb ik gebruik gemaakt van participerende observatie bij de meisjes thuis. Zo heb ik bijvoorbeeld schoongemaakt, gekookt, kleren gewassen en op het platteland gewerkt, om meer inzicht te krijgen in het leven van de jonge vrouwen.

De onderzoeksresultaten zijn dus het product van een combinatie van (diepte) interviews, informele gesprekken en participerende observatie. Door zelf te ervaren waar de meisjes dagelijks mee bezig zijn en deze ervaring aan te vullen met gerichte vragen over zowel het verleden, het heden en de toekomst, probeerde ik een zo compleet mogelijk beeld te vormen over deze jonge vrouwen.

Deze scriptie is opgebouwd in een aantal hoofdstukken. Het volgende hoofdstuk vormt het theoretisch kader waarop dit onderzoek is gebaseerd. De onderwerpen armoede, sociale uitsluiting, gender en toekomstdromen worden apart per paragraaf besproken en verschillende tendensen en debatten over deze concepten worden hierin weergegeven. Hoofdstuk drie behandelt de context van het onderzoek. De thema's worden toegespitst op de situatie in Guatemala. Er wordt beschreven op welke manier armoede zich in het land heeft gemanifesteerd en op welke manier de Guatemalteekse vrouw wordt getroffen door de gevolgen van armoede en sociale uitsluiting. Hoofdstuk vier bouwt voort op de context en brengt de impact van armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid in verband met het dagelijks leven in de dorpen rondom Antigua. In het vijfde hoofdstuk komen de toekomstdromen van de jonge vrouwen en de vorming en realisatie hiervan aan bod. Tot slot worden in de conclusie de onderzoeksbevindingen in verband gebracht met de bestaande theorieën en opvattingen. Hierin wordt aangetoond dat er een relatie bestaat tussen armoede en sociale uitsluiting en blootgelegd waarom de jonge vrouwen dromen wat ze dromen.

Hoofdstuk 2 Armoede, sociale uitsluiting, genderongelijkheid en toekomstperspectieven: een theoretische benadering

2.1 *Introductie*

Latijns-Amerika is een continent van grote ongelijkheden. De inkomensongelijkheid ligt hier hoger dan waar dan ook ter wereld en armoede en sociale uitsluiting zijn problemen waar de hele regio mee kampt. Na bijna twee eeuwen van politieke onafhankelijkheid, economische ontwikkeling en maatschappelijke verandering, is hier nog geen einde aan gekomen. De ongelijkheid in de regio beperkt zich niet alleen tot economische factoren, maar speelt bijvoorbeeld ook een rol in de genderverhoudingen en verwachtingen en aspiraties voor de toekomst. Zaken als individuele vaardigheden en de sociale context zijn van invloed in de vorming hiervan en hangen tegelijkertijd weer samen met armoede, klassepositie en etniciteit.

In de volgende paragrafen zal worden besproken wat de begrippen armoede en ongelijkheid precies inhouden en hoe het komt dat deze verschijnselen zo diep geworteld zitten in de Latijns-Amerikaanse samenleving. Daarbij wordt gekeken naar de gevolgen en houdingen van uitsluiting en hoe deze verband houden met genderverhoudingen en de aspiraties voor de toekomst van de jeugd in deze regio.

2.2 *Armoede en ongelijkheid*

2.2.1 *Overzicht van armoede en ongelijkheid in Latijns-Amerika*

Inkomensongelijkheid is van alle ontwikkelingsregionen in de wereld het hoogst in Latijns-Amerika. Volgens het IABD (International Academy of Business Disciplines) ontvangt de armste 5% van de Latijns-Amerikaanse en Caribische populatie 4,5% van het nationale inkomen, terwijl de rijkste 5% hier 55% van ontvangt (2002:10). Deze inkomensongelijkheid wordt ondersteund door extreme ongelijkheid in de distributie van bezittingen, met name grond en menselijk kapitaal. In het jaar 2004 leefde in totaal ongeveer 96 miljoen (of 18,6%) van de totale bevolking van Latijns-Amerika in extreme armoede, en het aantal armen (inclusief deze 96 miljoen) werd toen geschat op 222 miljoen, wat gelijk staat aan 42,9% van de bevolking in die tijd (CPRC, 2004:25).

In tabel 1 is te zien dat armoede steeds meer een stedelijk fenomeen is geworden. De tabel laat het aantal mensen zien dat onder de armoedegrens leefde tot en met het jaar 1999. De stedelijke armoede en groeide en de rurale armoede nam af, doordat veel armen van het platteland naar steden verhuizen. Toch is de kans op armoede

Tabel 1 *The incidence of poverty in Latin America, 1970-1999*

	Total		Urban		Rural	
	Millions	(%)	Millions	(%)	Millions	(%)
1970	116	40	41	25	75	62
1980	136	41	63	30	73	60
1990	200	48	122	41	79	65
1994	202	46	126	39	76	65
1997	204	44	126	37	78	63
1999	211	44	134	37	77	64

Bron: Gilbert (2004:105)

of extreme armoede nog altijd groter op het platteland, namelijk 63% in rurale gebieden, tegen 37% in steden (CPRC, 2004:29).

Armoede en extreme armoede in de regio verschillen aanzienlijk tussen de landen. Volgens het Chronic Poverty Research Centre (2004:26) is meer dan de helft van de mensen die leven in extreme armoede geconcentreerd in slechts drie landen: Brazilië (25%), Mexico (14%) en Colombia (12%). De meerderheid van de arme populatie leeft in landen met de meeste inwoners. Bovendien komt armoede vaker voor bij inheemse groepen: een kwart van alle Latijns-Amerikanen die onder de extreme armoedegrens leven zijn inheems (IABD, 2002:14). Hieruit blijkt dat armoede en etniciteit in deze regio sterk verband met elkaar houden.

2.2.3 *Definities en percepties*

Armoede en sociale uitsluiting zijn nauw aan elkaar verbonden. Op plekken waar er sprake is van armoede en ongelijkheid, ontstaat sociale uitsluiting: door gebrek aan financiële middelen neemt de mogelijkheid te participeren in de samenleving af. Beide begrippen focussen op wat mensen niet hebben of niet kunnen, maar hoe hangen de twee begrippen samen?

De afgelopen vijftig jaar is armoede op verschillende manieren geconceptualiseerd (Greig et al, 2007:20). Was armoede na de Tweede Wereldoorlog nog geen centraal begrip in het

ontwikkelingsdenken, in 1970 ontstonden de eerste grote verschillen in het benaderen van het begrip. Tijdens de jaren tachtig werden twee theoretische benaderingen ten aanzien van armoede ontwikkeld, namelijk de *Foster, Greer, Thorbecke (FGT) measures of poverty* en Amartya Sen's *capabilities approach* (2007:21). In deze tijd werd gekeken naar hoe verschillende bevolkingsgroepen armoede en inkomensongelijkheid ervoeren en de verschillende niveaus van armoede werden in kaart gebracht. Sen's *capabilities approach* legde de fundering voor het denken van ontwikkeling als een individueel probleem, in plaats van uitsluitend de focus op nationale economische ontwikkeling (Sen, 1984, 1993, 2001 in: Greig et al, 2007:21-22).

Het debat over armoede is sterk gepolariseerd tussen wetenschappers die armoede definiëren in termen van meetbaarheid en wetenschappers die daar tegenin gaan door te stellen dat dit een simplistisch beeld van de werkelijkheid oplevert en dat armoede een dynamisch begrip is en ingebed in bepaalde maatschappelijke processen (Greig et al, 2007:16 ; Bhalla & Lapeyre, 1997). Een greep uit de verschillende definities laat zien dat armoede een complex en breed begrip is:

UNDP (1997:15): Human Poverty is "the denial of opportunities and choices most basic to human development – to lead a long, healthy, creative life and to enjoy a decent standard of living, freedom, dignity, self-respect and the respect of others".

World Bank (2000:15): "Poverty is profound deprivation in well-being... to be hungry, to lack shelter and clothing, to be sick and not cared for, to be illiterate and not schooled... vulnerable to adverse events...treated badly by the institutions of the state and society and excluded from voice and power in those institutions."

OECD/DAC (2001:42) "In general, it is the inability of people to meet economic, social and other standards of well-being." "Core capabilities are: economic, human political, socio-cultural, protective."

Volgens Greig, Hulme en Turner (2007:16) worden de opvattingen over armoede vaak gepresenteerd als dichotomieën, zoals 'smalle' of 'brede' concepten over armoede, absolute of relatieve armoede, en objectieve of subjectieve armoede, maar moeten deze juist opgevat worden binnen een continuüm (Greig et al, 2007). Met het 'smalle' eind van het continuüm doelen zij op een uni-dimensionale benadering door armoede te zien als "the inability to participate owing to lack of resources" (2007:16) terwijl het 'brede' eind ook het gebrek aan politieke participatie, respect en zeggenschap omvat. Sociale uitsluiting ("the inability to participate") wordt door hen dus gezien als een onderdeel van het begrip armoede.

Ook Ellis (1984) plaatst sociale uitsluiting onder de vleugels van armoede. Volgens Ellis zijn er vier dimensies van armoede. Deze dimensies zijn 'economic poverty' (armoede van financiële, natuurlijke, humane of technologische bronnen), 'social poverty' (bijvoorbeeld bij gebrek aan een sociaal netwerk), 'political poverty' (politieke participatie of zeggenschap) en ten slotte 'legal poverty', waarmee de toegang tot een legaal economisch, sociaal en politiek systeem bedoeld wordt. Ellis verwijst met 'economic poverty' naar armoede in de 'smalle' zin, de andere drie dimensies bevatten de kenmerken van sociale uitsluiting.

In het kort is armoede dus niet alleen een kwestie van het niet 'hebben' van voedsel, behuizing, kleding, geld, voorzieningen, etc., maar ook – waar Sen op doelt met zijn *capabilities approach* – het niet 'kunnen' van bijvoorbeeld lang en gezond leven, van participeren in de politiek, van keuzes maken, van sociale relaties onderhouden en van invloed uitoefenen, oftewel: sociale uitsluiting.

Het concept van sociale uitsluiting is ontwikkeld door Franse sociologen, waarbij zij doelden op een proces van 'social disqualification' of 'social desaffiliation' (Bhalla, 1997:414). Bhalla (1997:422) stelt dat sociale uitsluiting een wereldwijd fenomeen is, maar dat de karakteristieken kunnen verschillen dus naar gelang de situatie benaderd moet worden. Zo is in armere samenlevingen economische uitsluiting de kern van het probleem van uitsluiting, omdat in deze samenlevingen inkomen zwaarder weegt dan politieke- en burgerrechten en speelt in meer ontwikkelde samenlevingen het sociale en politieke aspect van uitsluiting juist een grotere rol.

Silver (1994) onderscheidt drie grote paradigma's rond het begrip uitsluiting. De eerste is het *solidariteits paradigma*. Dit paradigma houdt in dat uitsluiting de afbraak van een sociale band tussen het individu en de samenleving is, niet op het gebied van economie, maar juist het culturele en morele aspect daarvan. Culturele grenzen geven aanleiding tot sociaal geconstrueerde dualistische categorieën voor het ordenen van de wereld, het definiëren van de armen, werklozen en etnische minderheden als afwijkende buitenstaanders. Het *specialisatie paradigma* weerspiegelt uitsluiting discriminatie. Sociale differentiatie en separatie van arbeid produceren hiërarchische categorieën doordat individuen geen ruimte krijgen grenzen te overschrijden. Het derde paradigma ziet uitsluiting als gevolg van de vorming van de groepmonopolies. Machtige groepen, vaak met specifieke culturele identiteiten, beperken de toegang voor buitenstaanders tot bepaalde belangrijke hulpbronnen via een proces van 'sociale sluiting'.

Bhalla (1997) wijst op de verschillende dimensies van sociale uitsluiting: de economische, sociale en politieke dimensie. De economische benadering van uitsluiting omvat vragen over inkomen, productie en toegang tot goederen en services. De sociale dimensie bouwt hierop voort, omdat het geen toegang hebben van goederen en services gevolgen heeft op de sociale status en de rol van een individu in de samenleving (zie ook Behrman et al, 2003). De politieke dimensie heeft betrekking op menselijke en politieke rechten voor bepaalde groepen zoals veiligheid, politieke participatie en gelijke kansen.

Volgens Behrman, Gaviria en Székely (2002) kan men spreken van sociale uitsluiting op het moment dat sociale interacties voornamelijk voorkomen binnen een bepaalde groep en wanneer het lidmaatschap van een groep impact heeft op de toegankelijkheid van kansen om de socio-economische toestand te verbeteren. Zij definiëren sociale uitsluiting als “the denial of equal access to opportunities imposed by certain groups of society upon others” (2002:10). Hierbij kunnen groepen gevormd worden op basis van religie, geografische ligging, etnische origine, socio-economische status, enzovoorts, en kunnen de kansen zowel expliciet (zoals zoneregulatie) als impliciet zijn (zoals huizenprijzen waardoor mensen niet naar een betere buurt kunnen verhuizen). Deze brede definitie is toe te passen op Bhalla’s multidimensionele benadering en zal daarom het uitgangspunt zijn voor dit onderzoek.

2.2.4 Oorzaken van armoede en sociale uitsluiting

De voedingsbodem voor het manifesteren van ongelijkheid is volgens Koonings (2009) en Ramos (1996) al ontstaan in de koloniale tijd. Latijns-Amerikaanse steden waren een startpunt voor Spaanse en Portugese verovering en kolonisering. De rijke elite, de Kerk en het koloniale gezag waren urbaan, terwijl de inheemse bevolking zich ophield aan de randen van de steden en de dorpen eromheen.

Economische groei en toenemende welvaart in de tweede helft van de negentiende eeuw zorgden voor opbouw van infrastructuur, bureaucratieën en betere buurten in het centrum. Er kwam aandacht voor hygiëne, sanitaire voorzieningen en de volksgezondheid, wat angst voor de ‘arme klassen’ in de hand werkte.

Na de Tweede Wereldoorlog tot de jaren tachtig veranderde het beeld van Latijns-Amerika. In die periode probeerden de meeste landen een nieuwe ontwikkelingsstrategie uit, namelijk de ‘Import Substitution Industrialization’ (ISI): het met beschermings-

constructies, buitenlandse investeringen en kredieten en staatsinterventie bevorderen van industrialisering voor binnenlandse of lokale markt (Harper & Cuzán, 2005:150). Resultaat van deze strategie was een verveelvoudiging van de omvang van de stedelijke bevolking, vooral door ruraal-urbane migratie. Doordat de formele werkgelegenheid niet voldoende meegroeide, kwam de 'informele sector' op, vaak zwart-betaald werk van goedkope goederen en diensten. Een gesegmenteerde arbeidsmarkt ontstond, waarbij veel ongeschoolden, inclusief vrouwen en kinderen werkzaam werden in de informele sector.

Ook deed een schulden crisis in de jaren 80 de economische groei inzakken en de werkgelegenheid stagneren, met toename van armoede, ongelijkheid en bestaansonzekerheid tot gevolg. Een toename van werkloosheid onder jonge mannen zorgde voor een gepolariseerde arbeidsmarkt, waardoor de sociaal-economische kwetsbaarheid scherper werd. Hierdoor kwamen er nog meer armen bij. Vanaf de jaren negentig zijn er veel initiatieven gekomen door overheden en NGO's om de ergste aspecten van armoede tegen te gaan, maar nog steeds blijven armoede en ongelijkheid in de regio groeien.

2.2.5 Omgang met armoede en sociale uitsluiting en de gevolgen hiervan voor de Latijns-Amerikaanse samenleving

Volgens Behrman, Gaviria en Székely (2002) verschillen de houdingen en percepties ten opzichte van uitsluiting onder de Latijns-Amerikaanse bevolking. Inwoners van het continent zijn er niet over eens wie het meest getroffen wordt door uitsluiting en discriminatie. Velen denken dat uitsluiting vooral gebaseerd is op etniciteit, terwijl anderen armoede aanwijzen als de hoofdoorzaak (2002:9).

Een strategie in de omgang met sociale uitsluiting is de keuze voor criminaliteit. Doordat mensen niet kunnen rondkomen door werkloosheid of te lage lonen ontstaan spanningen binnen het gezin en neemt huiselijk geweld toe. Daarnaast zijn vormen van kleine criminaliteit tot gewelddadige georganiseerde misdaad en op economische en politieke controle gerichte gewapende actoren toegenomen. Het geweld raakt met name de armste bevolking in de periferie, maar verwante verschijnselen als angst, onzekerheid en wantrouwen hebben zich in bredere zin in de samenlevingen genesteld en beïnvloeden het dagelijks leven, gedragingen en percepties van bewoners (Koonings, 2009). Het kiezen voor een bestaan in criminaliteit hangt samen de opvatting dat het moeilijk is te hopen op een

verandering voor hun generatie en dat het hen meer eer, identiteit en hogere lonen oplevert dan de vaak vernederende, zeer zware, laagbetaalde legale baantjes (Goldstein, 2003). De kans op werkloosheid is groot waardoor er een negatief beeld ontstaat van het toekomstperspectief en mensen lijden onder “status frustration” (Karen & Chesney-Lind, 1995:210).

Niet alleen mannen zijn in strijd met hun lage economische positie, ook vrouwen bieden verzet. Deze *women’s oppositional culture* houdt in dat vrouwen bijvoorbeeld besluiten te gaan werken in de prostitutie om zich te verzetten tegen de lage lonen die ze bij huishoudelijk werk zouden krijgen (Goldstein, 2003:100). Deze omgang met armoede en uitsluiting zorgt voor gevoelens als angst en wantrouwen en problemen op het gebied van veiligheid. Deze raken niet alleen de gelimiteerde groepen, maar de gehele Latijns-Amerikaanse bevolking.

2.2.6 *Huiselijk geweld*

In de vorige paragraaf is besproken dat gebruik van geweld is toegenomen als gevolg van armoede en sociale uitsluiting. De afgelopen jaren is veel geschreven over deze toename, waarbij voornamelijk de aandacht voor huiselijk geweld tegen vrouwen is gegroeid (Ayres, 1998:4). Het geweld tegen vrouwen, voornamelijk in huiselijke kring, is omvangrijk en volgens Ayres, een van de grootste sociale problemen van de hedendaagse Latijns-Amerikaanse samenleving. Elk jaar worden tussen de 10 en 35% van de Latina’s fysiek en mentaal mishandeld door hun partners (Buvinic et al, 1999 in: Flake & Forste, 2006) en moet de oorzaak van het geweld niet enkel gezocht worden bij armoede en sociale uitsluiting, maar bijvoorbeeld ook bij alcoholgebruik en genderongelijkheid.

Met huiselijk geweld wordt het geweld bedoeld dat plaatsvindt tussen mensen die aan elkaar verwant zijn door bloed, het huwelijk of gemeenschappelijke wetten (Buvinic et al, 1999:7). Dit geweld kan fysiek, mentaal of seksueel zijn, waarbij de meest voorkomende vorm mentaal geweld is, zoals beledigingen en bedreigingen. Gewoonlijk zijn het vrouwen en kinderen die slachtoffers zijn van dit huiselijk geweld (Buvinic et al, 1999:7). Volgens Buvinic (1999:24) zijn er een aantal factoren aan te wijzen in de patronen van huiselijk geweld. Deze

factoren zijn gender², leeftijd, educatieniveau, socio-economische positie, samenstelling van het huishouden en vroege blootstelling aan agressiviteit. Ook Flake en Forste (2006:20) tonen in hun studie naar huiselijk geweld in vijf Latijns-Amerikaanse landen aan dat deze factoren van invloed zijn op het gebruik van geweld maar zien alcoholgebruik of –misbruik als belangrijkste veroorzaker ervan.

Verschillende studies hebben een positieve relatie gevonden tussen huiselijk geweld en de grootte van het gezin (Brinkerhoff & Lupri, 1988; Ellsberg et al, 2000; Farrington, 1977 in: Flake & Forste, 2006:22). Grote families zijn gevoeliger voor geweld in huis omdat zij vaker last hebben van stress vanwege de druk om zoveel kinderen te onderhouden. Deze gevoelens van frustratie en stress zijn *triggers* voor geweld (Berkowitz, 1993 in: Buvinic et al, 1999:26) en zijn tegelijkertijd een product van gevolgen van armoede en sociale uitsluiting. Zo vergroten gebrek aan werkgelegenheid, overbevolking, barre leefomstandigheden en een gevoel van hopeloosheid de kans op huiselijk geweld (Buvinic et al, 1999:28; Flake & Forste, 2006:27).

Ook stelt Buvinic (1999:27) dat ongelijke genderverhoudingen een centrale plaats innemen in de uitleg van huiselijk geweld tegen vrouwen. Het geweld vindt meestal plaats op het moment dat vrouwen in zowel economisch als psychisch opzicht afhankelijk zijn van hun man en deze rolverdeling ingebed is in de Latijns-Amerikaanse cultuur (1999:29). Gender stereotypes in Latijns-Amerika bevestigen volgens hen het idee dat de man het gedrag van zijn vrouw mag beheersen en deze controle wordt mede uitgevoerd door het gebruik van huiselijk geweld.

Flake en Forste (2006:27) delen de opvatting dat gender een factor is in huiselijk geweld, maar leggen de focus op misbruik van alcohol: van Latijns-Amerikaanse mannen wordt verwacht dat zij veel drinken omdat dat hun mannelijkheid onderstreept. Vaak staan de mannen onder sociale druk om veel te drinken, wat vaak agressiviteit en daarmee huiselijk geweld als gevolg heeft. Ook in dit argument worden bepaalde verwachtingspatronen met betrekking tot gender als belangrijke veroorzaker van huiselijk geweld aangegeven, naast armoede en sociale uitsluiting. De volgende paragraaf zal dieper ingaan op genderverhoudingen en – ongelijkheid in Latijns-Amerika.

² Met het begrip 'gender' wordt verwezen naar al de manieren waarin samenlevingen mensen organiseren in vrouwelijke en mannelijke categorieën.

2.3 *Genderverhoudingen in Latijns-Amerika*

“Not all women are poor, and not all poor people are women, but all women suffer from discrimination” (Kabeer, 1996:20 in: Stromquist, 2001:46)

Armoede drukt een grote stempel op het concept ongelijkheid, maar is niet de enige factor. Ook genderverhoudingen en -verschillen dragen bij aan ongelijkheid in de Latijns-Amerikaanse samenleving. Volgens Blumberg (1978,1984 in: Bull, 1998:2) zijn er verschillen tussen samenlevingen ten aanzien van ongelijkheid tussen de seksen en is genderongelijkheid het meest uitgesproken in de gebieden waar vrouwen minder controle hebben over productiemiddelen.

In de twintigste eeuw bestond er een stereotype beeld over gender patronen in Latijns-Amerika, waarbij men de nadruk legde op het patriarchale model (Chant, 2002:549). Mannen werden gezien als de kostwinnaar, die de besluiten namen en degenen met autoriteit binnenshuis. Vrouwen werden geportretteerd als moeders en huisvrouwen, economisch afhankelijk van mannen en als degenen met weinig autoriteit. Daarbij was het mannelijke domein die van de *calle* (straat) en was de *casa* (huis) het domein van de vrouw. Sommige wetenschappers zijn van mening dat deze patronen nog steeds bestaan in grote delen van Latijns-Amerika, maar anderen zeggen dat deze langzaam maar zeker aan erosie onderhevig zijn (Chant, 2002:549).

2.3.1 *Machismo en Marianismo*

De concepten *machismo* en *marianismo* spelen een rol binnen de genderverhoudingen in Latijns-Amerika. *Machismo* wordt geassocieerd met aspecten als macht, geweld, agressie, mannelijkheid en seksuele potentie (Parker, 1991: 44). Een component van *machismo* is het idee dat vrouwen onderdanig zijn aan mannen en dat de traditionele rol van de vrouw in stand gehouden moet worden. Zo wordt een man bijvoorbeeld gezien als ‘macho’ als hij is getrouwd maar wel affaires heeft met andere vrouwen of wanneer hij alle besluiten in huis neemt. *Marianismo* verwijst naar vrouwelijke genderrollen. *Marianismo* omvat zaken als maagdelijkheid, kuisheid, eer en schaamte, het vermogen te lijden en de bereidheid om te dienen (Bull, 1998:3).

2.3.2 *Belemmeringen door ongelijkheid*

Volgens Ehlers (1991) ontstaat door *marianismo* sociale segregatie onder Latijns-Amerikaanse vrouwen en worden de vrouwen ontmoedigd om te werken omdat ze alleen verbonden worden aan het huis. Ehlers beargumenteert dat de mannelijke dominantie over economische en politieke instituties zorgt voor een gelimiteerde toegang tot economische bronnen voor vrouwen. Onderzoeken over genderrelaties in Latijns-Amerika tonen aan dat mannelijke dominantie in de economie een essentiële rol speelt in de toegankelijkheid ervan en dat culturele stereotypen die mannelijke kracht versterken in stand worden gehouden. Vrouwen zijn dus economisch en sociaal kwetsbaar.

De dichotomie tussen mannelijke en vrouwelijke domeinen waar eerder over is gesproken, is tegenwoordig niet zo sterk meer als voorheen nu het takenpakket van veel vrouwen (uit huishoudens met lage inkomens) niet alleen *reproductive work*, zoals opvoeding en huishouden, omvat, maar ook *productive work* uitvoeren, vaak als tweede inkomen om te kunnen overleven (Moser, 1989:1801). In rurale gebieden houdt dit werk vaak bezigheden in de landbouw in, terwijl in de urbane regio's veel vrouwen aan het werk gaan in de informele sector. Dikwijls zijn dit slechtbetaalde, zware en onzekere banen in vergelijking tot die van mannen (Ehlers, 1991). Vrouwelijke arbeiders hebben vaak minder kans op een baan dan mannen, zijn vaak gelimiteerd in de keuzes die zij hebben en zijn vaak gedwongen om onderdrukkende voorwaarden en fysiek zwaar werk te aanvaarden.

Opvallend is dat als we kijken naar de toegankelijkheid van educatie voor Latijns-Amerikaanse vrouwen, er geen groot verschil is tussen de toegankelijkheid van jongens en van meisjes (Stromquist, 2001:42). In sommige landen zijn de aantallen van meisjes die de eerste en tweede school afmaken juist hoger dan die van jongens. Op het moment dat gekeken wordt naar etniciteit en niveaus van armoede blijkt wel dat Latijns-Amerikaanse vrouwen in het nadeel zijn ten opzichte van mannen in termen van toegang en de voltooiing van een opleiding.

Concluderend is er dus een tendens aan te tonen waarin genderverhoudingen verschuiven en dichotomieën vervagen. Latijns-Amerikaanse vrouwen worden tegenwoordig niet beperkt tot het huishoudelijke domein, maar maken wel degelijk deel uit van de arbeidsmarkt. Daardoor worden nieuwe mogelijkheden opgesteld voor vrouwen. Toch is

genderongelijkheid hiermee nog niet uit de weg, het krijgt alleen op een andere manier vorm dan voorheen.

2.4 Toekomstperspectieven van adolescenten

2.4.1 De constructie van aspiraties en dromen voor de toekomst

Adolescentie is de ontwikkelingsfase waarin individuen zich voorbereiden op hun volwassen leven (Erikson, 1968 in: Sirin et al, 2004:438). De perspectieven en aspiraties voor de toekomst van elke adolescent worden beïnvloed door factoren zoals individuele vaardigheden en de sociale context. Zo stelt Sirin (2004:452) dat individuele factoren zoals *“getting serious”*, vaardigheden en zelfstandigheid en contextuele factoren zoals barrières door etnische ongelijkheid en gender, jongeren beperken of juist verrijken in hun aspiraties voor de toekomst. Verder kunnen de toekomstige ambities van stedelijke jeugd volgens hen gezien worden als een vorm van weerstand tegen de structurele onderdrukking waarmee zij te maken krijgen. Door *“dream and attain”* omzeilen zij de betekenisloze posities die hen zijn toegeschreven (2004:438).

Sinds de jaren zeventig vond voor bepaalde groepen een verschuiving plaats in de ideeën over de toekomst (Bulbeck, 2004). Vrouwen zijn meer bezig met hun carrière en weten volgens Summers (2003 in: Bulbeck, 2004:79) vandaag de dag precies wat ze willen doen met hun leven: *“Travelling, then get married and have a career, and then have kids. In that order”*. Hieruit lijkt dat de keuzes van de vrouwen vrij gemaakt kunnen worden, maar volgens Thomson (2005:86) zijn de keuzes begrensd door structurele en culturele grenzen zoals sociale klasse, gender, etniciteit en seksualiteit.

Als we kijken naar wat de aspiraties en dromen voor de toekomst van adolescenten precies inhouden, is te zien dat deze vooral gericht zijn op het genieten van educatie, carrière en gezinsleven. Onder jonge vrouwen in Finland en Groot-Brittannië bestaat de opvatting dat deze eerste twee aspecten een voorwaarde zijn om te kunnen starten met het oprichten van een gezin (Thomson et al, 2005:93). Hoewel veel Europese jonge vrouwen zich in de toekomst moeder zien worden, zien zij het moederschap als een last en een beperking en als een ‘marker’ van volwassenheid. Aspiraties voor een goede opleiding in deze landen zijn in het algemeen hoog, maar verschillen naar klasse, gender en geografische ligging. Zo verwachten meer adolescenten uit de middenklasse een goede educatie te genieten dan

adolescenten uit de arbeidersklasse. Hetzelfde verschijnsel geldt voor het hebben van een carrière, afhankelijk van de genoten opleiding.

2.4.2 *Realisatie van toekomstdromen*

In een studie van Mexicaans-Amerikaanse en Europees-Amerikaanse high school studenten, constateerde McWhirter (1997 in: Sirin et al, 2004:443) dat de Mexicaans-Amerikaanse studenten meer belemmeringen voorzagen in het realiseren van hun toekomstplannen dan hun Europees-Amerikaanse tegenhangers. Zij hadden ook minder vertrouwen in hun vermogen om deze belemmeringen te overwinnen, maar koesterden ondanks dat wel dezelfde aspiraties als de Europees-Amerikaanse studenten (Sirin et al, 2004:440). Bulbeck (2003) stelt dat de adolescenten in Australië, ondanks hun klassepositie, dezelfde wensen voor de toekomst koesteren en het blijkt dat het voor de minder bedeelde onwaarschijnlijker is dat zij hun ambities kunnen realiseren, waardoor een gevoel van wanhoop onder deze groep geproduceerd wordt (2004:74). Daarnaast wordt volgens deze studie het realiseren van de wensen voor de toekomst bemoeilijkt omdat jonge mannen en vrouwen hetzelfde beeld voor de toekomst hebben. Hierdoor is interactie en onderhandeling vereist binnen gezinnen en zullen beide partijen bepaalde dromen moeten loslaten.

Onderzoeken in de USA, Canada en Australië tonen aan dat aspiraties van jonge mensen niet realistisch zijn. De arbeidsmarkt is niet toereikend genoeg voor de wensen en de jongeren zijn niet realistisch met wat ze werkelijk kunnen bereiken met betrekking tot hun opleiding (Bulbeck, 2004:80).

Hoofdstuk 3 De maatschappelijke context

3.1 Inleiding

Om het leven van de jonge vrouwen in Guatemala goed te kunnen begrijpen en daarmee hun toekomstdromen te kunnen analyseren, zijn in hoofdstuk twee de belangrijkste concepten besproken die hieraan ten grondslag liggen. Niet minder belangrijk is hoe deze concepten terug zijn te zien in Guatemala. In dit hoofdstuk worden daarom de kenmerken van armoede besproken en wordt er naar gekeken hoe armoede en ongelijkheid zich uiten in het land. Ook wordt de positie van de Guatemalteekse vrouw in kaart gebracht, waarbij de nadruk ligt op de genderpatronen en belemmeringen waarmee vrouwen te maken krijgen.

3.2 Armoede en sociale uitsluiting in Guatemala

Op de vraag wat armoede in Guatemala precies inhoudt, geven de Guatemalteken drie antwoorden: geen geld hebben om te eten, geen eigen grond of huisvesting bezitten en het moeten bedelen voor geld (Universidad Rafael Landívar, 1995:36).

Deze vorm van armoede in Guatemala is veelvoorkomend en is hoger dan in andere landen in Centraal-Amerika. In het jaar 2000 leefde meer dan de helft van de bevolking in armoede en ondanks dat die de afgelopen eeuw af is genomen, neemt het aantal mensen dat in armoede leeft de laatste jaren juist weer toe. Volgens het UNDP (2000 in: Fischer & Hendrickson, 2003:27) leeft 87% van de nationale bevolking in armoede, en 67% hiervan in extreme armoede. Ook met betrekking tot ongelijkheid heeft Guatemala op Brazilië na de hoogste inkomensongelijkheid van het continent (Menjāvar & Agradjanian, 2007:1255), namelijk een score van .596 op de Gini index. Deze index meet ongelijkheid waarbij score 0 staat voor totale gelijkheid en 1 voor totale ongelijkheid. De rijkste tien procent van de Guatemalteken verdient 43.5 procent van het totale inkomen van het land, terwijl de armste dertig procent een inkomen heeft van 3.8 procent (World Bank, 2006 in Menjāvar & Agradjanian, 2007).

De Guatemalteekse bevolking is een mozaïek van contrasten en diversiteit en kan opgedeeld worden in de drie grootste etnische groepen: zestig procent zijn volbloed afstammelingen van de Maya Indianen, vijftwintig procent zijn Ladinos en de rest bestaat

uit de blanke bevolking (Tompkins & Sternberg, 2004:175). Het merendeel van deze etnische groepen vormt gelijk de verschillende klassen die in het land bestaan, die geconceptualiseerd kunnen worden aan de hand van een pyramidevorm waarbij de laagste klasse veelal de afstammelingen van de Maya's omvat, de middelste klasse grotendeels bestaat uit Ladinos en de bovenste laag gevormd wordt door blanken.

Armoede in Guatemala is overwegend ruraal: meer dan 81 procent van de armen en 93 procent van de extreem armen woont op het platteland (World Bank, 2004:3). Armoede is voor Guatemala een nationaal probleem, maar is significant lager in de stedelijke regio rond de hoofdstad en hoger in het noorden en in het noordwesten. Twee sleutelfactoren spelen een grote rol in het scheppen van het armoedeprofiel van het land, te weten de geografische isolatie en etnische uitsluiting (World Bank, 2004:4). De complexe topografie en een ontoereikend wegennet limiteert kansen, belemmert sociale netwerken, bevordert kwetsbaarheid en leidt tot isolatie van de armen. Daarnaast gaat de culturele en taalkundige verscheidenheid van het land van oudsher gepaard met conflict, uitsluiting en een dualistische sociale en economische structuur.

De arme bevolking van Guatemala is in hoge mate afhankelijk van landbouw, *self-employment* en werk in de informele sector. Daarbij zijn vooral vrouwen en inheemsen beperkt tot de laagbetaalde banen en degenen die lijden onder *wage discrimination* (World Bank, 2004:6). Een van de oorzaken van de gelimiteerde arbeidsmarkt voor de armen is het gebrek aan educatie. Hoewel het de laatste jaren beter gaat met het educatiesysteem in het land en analfabetisme afneemt, komen de meeste armen niet verder dan de *primaria* (basisschool). Naast gebrek aan educatie geven de Guatemalteken zelf ook lage salarissen en prijzen van goederen en services aan als veroorzaker van armoede (Universidad Rafael Landívar, 1995:38).

Consequenties waarmee zij te maken krijgen door armoede zijn naar eigen zeggen, honger en ondervoeding, ondermaatse huisvesting, ziekte en het niet kunnen kopen van medicijnen, gebrek aan kleding, werk op gevaarlijke plaatsen en het verlies van keuzevrijheid in het leven (1995:133). Bovendien krijgt de laagste klasse te maken met sociale onzekerheid. De overheid is grotendeels afwezig in het leven van deze groep en scoort slecht op de meeste indicatoren zoals corruptie, recht, politieke instabiliteit en het juridisch systeem. Omdat de lagere klasse niet kan rekenen op hulp van de overheid ontwikkelen zij hun eigen overlevingsstrategieën (World Bank, 2004:9).

De sociale en politieke context waarin de armen zich begeven zijn van invloed op hun dagelijks leven. Gebrek aan politieke en sociale stem, discriminatie, sociale barrières, conflict, vervreemding, taalbarrières en gebrek aan informatie over alle diensten en rechten geven de armen een gevoel van *voicelessness* en machteloosheid. Versterking van democratische processen, de handhaving van de rechtsstaat, het bevorderen van politieke participatie en het verwijderen van sociale obstakels zijn allemaal belangrijke stappen voor de *empowerment*³ van de armen en zijn vooral belangrijk in Guatemala, waar een geschiedenis van conflict, uitsluiting en discriminatie de mobiliteit van de armen al generaties tegenwerkt (World Bank, 2004:23).

3.3 De Guatemalteekse jonge vrouw

Guatemala is voor vrouwen en tienermeisjes een zeer onveilig land geworden. Geweld en criminaliteit zijn de laatste jaren in opmars en het moordpercentage van vrouwen ligt bijna dubbel zo hoog als die van mannen (Reimann, 2009:1200). Deze moorden worden vaak beschreven als *femicides* als gevolg van de vrouwonvriendelijke brutaliteit en huiselijk geweld. Straffeloosheid met betrekking tot misdaden tegen vrouwen door de burgeroorlog en gender-discriminatie zowel in huis als op de arbeidsmarkt zorgen ervoor dat het geweld nog altijd grote vormen aanneemt en de positie van de vrouw verre van gelijk is aan die van de man (Reimann, 2009:1200).

Genderongelijkheid zit diep geworteld in de Guatemalteekse patriarchale samenleving. Zo bestaat onder mannen het idee dat vrouwen zwakker zijn, dat vrouwen afhankelijk zijn van mannen, dat vrouwen mannen moeten gehoorzamen, dat mannen degenen zijn met autoriteit en dat vrouwen lief en zorgzaam moeten zijn (Menjåvar, 2006:127). Bovendien worden vrouwen uitgesloten van arbeidsactiviteiten waardoor zij inderdaad in grote mate afhankelijk worden van de man en zij niet anders kunnen dan het gedrag van de man tolereren.

Naast de ongelijkheid met betrekking tot de man, krijgen vrouwen en meisjes met meer belemmeringen te maken in hun dagelijks leven. Zo hebben zij beperktere toegang tot educatie waardoor analfabetisme onder vrouwen groot is: 39,8 procent van de vrouwen

³ *Empowerment* is het in staat stellen van de doelgroep zelf problemen op te lossen en de vervulling van rechten en basisbehoeften op te eisen

boven de 15 jaar is analfabeet (Edwards, 2002:4). Van de Maya-vrouwen is zelfs 95% 'functioneel analfabeet' (Tompkins & Sternberg, 2004:183). Analfabetisme in het algemeen is hoger onder de armen (46%), dan de hogere klassen (17%) en is hoger in rurale gebieden, namelijk 42% (Worldbank, 2004:95). Daarnaast krijgen (jonge) vrouwen te maken met beperkte toegang tot de legale arbeidsmarkt doordat zij de huishoudelijke taken op zich moeten nemen en doordat gebrek aan werkgelegenheid hoger ligt bij vrouwen. Hierdoor werken vrouwen vaak zowel in het huishouden, als in de informele sector om te kunnen voorzien in de basisbehoeften (Ehlers, 1991). De lage participatie van vrouwen in economische activiteiten komt tot stand door discriminerende sociaal-culturele factoren en het lager genoten onderwijs (Unicef, 1994:155). Daarnaast participeren vrouwen minder in de besluitvorming van de gemeenschappen waarin zij leven, doordat zij in mindere mate toegang hebben tot sociale netwerken. Factoren zoals de dagelijkse strijd om te overleven, analfabetisme, politieke vorming en ervaring en de dubbele taak van het werk dat vrouwen verrichten, beperken de politieke participatie van de Guatemalteekse vrouwen.

Al met al wordt de ondergeschikte positie van de vrouw gevormd door de historie van de *macho-cultuur*, gebrek aan werkgelegenheid voor de bevolking in het algemeen en vrouwen in het bijzonder, de lange werktijden van de vrouw om te kunnen overleven, gebrek aan politieke stem en analfabetisme. De vrouwen zijn in hun dagelijks leven vooral bezig om te overleven, met weinig hoop op een betere toekomst.

Hoofdstuk 4 Het dagelijks leven in armoede en sociale uitsluiting

4.1 Inleiding

Als ik in één woord mijn jeugd zou moeten beschrijven, zou ik dat met het woord 'verdriet' doen. Ik woonde met mijn ouders en mijn oma in huis, maar er waren veel problemen. Mijn vader dronk vaak teveel en mishandelde mijn moeder. Niet alleen mijn vader, maar ook mijn oudere broer was agressief en sloeg mijn moeder. Één keer heeft mijn vader mijn moeder aangevallen met een mes. Ik heb toen een tijdje bij mijn oma gewoond totdat mijn vader minder gewelddadig werd. Hij sloeg en beledigde mijn moeder in het openbaar omdat hij het vermoeden had dat mijn moeder vreemdging. Dat is nooit bewezen en weet ik nu ook nog steeds niet. Mijn ouders waren niet getrouwd en dat leverde problemen op met de erfenis, want de bank vond dat wij er geen recht op hadden. Toen begonnen onze financiële problemen en moesten we zelf voor al het geld zorgen.⁴

Ik ontmoette Marlin tijdens haar werk op de markt in Antigua. Ze is nog maar zestien jaar, maar moet elke dag hard werken en heeft al veel meegemaakt in het verleden. Al toen ze twaalf jaar was moest ze stoppen met school omdat sinds haar vader is overleden, zij en haar familie te weinig geld hebben om nog langer voor school te betalen. Nu staat Marlin elke dag van 08:00 tot 18:00 op de markt en helpt ze naast haar werk haar moeder met de huishoudelijke taken. Het verhaal van Marlin is een van de vele verhalen die ik tijdens mijn veldwerk in en rond Antigua heb gehoord, maar vormt geen uitzondering op de rest. Net als Marlin zijn er veel andere meisjes die geconfronteerd worden met armoede, niet de kans hebben om te studeren en kampen met een ondergeschikte rol zowel binnen-, als buitenshuis.

In dit hoofdstuk komt het dagelijks leven van jonge vrouwen die in of in de omgeving van Antigua wonen aan bod. Ik zal proberen in kaart te brengen waar de meisjes zich in hun dagelijks leven mee bezighouden, met welke belemmeringen zij te kampen krijgen en hoe zij zelf aankijken tegen hun leven. Hoe gaan de jonge vrouwen om met armoede? Zijn zij

⁴ Interview met Marlin Michel, 13 april 2011

tevreden over hun levens op dit moment? Wat zouden ze willen veranderen en is dit mogelijk? Ook op deze vragen zal ik in dit hoofdstuk proberen een antwoord te formuleren.

4.2 Het leven in de dorpen rond Antigua

Mijn onderzoek vond plaats in de koloniale stad 'La Antigua', een van de toeristische trekpleisters van Guatemala. De stad is opgenomen op de Werelderfgoedlijst van het UNESCO en wordt gekenmerkt door zijn koloniale bouwstijl, geplaveide straten en kleurrijke huizen. Maar een busritje van tien minuten brengt je naar de tegenovergestelde wereld. De fleurige, betonnen huizen veranderen in kleine huizen van golfplaat en bamboe. De geplaveide straten in dorre zandpaden waar magere straathonden op zoek zijn naar iets te eten. Het contrast met de stad is immens en elke dag reisde ik op en neer tussen deze verschillende werelden.

De dorpen rondom Antigua die ik heb bezocht, liggen hoog in de bergen. Het merendeel van de bevolking van deze dorpen of *aldeas*, een soort buurtgemeenschappen, leeft hier van de landbouw. De voornaamste landbouwproducten zijn maïs, bonen en bloemen, die de inwoners verkopen op de dagelijkse markt in Antigua. Het dorp Santa María de Jesus ligt op twintig minuten met de bus van Antigua. In dit dorp heb ik gedurende twee maanden op een school gewerkt, waar kinderen komen uit gezinnen die leven in extreme armoede. De ouders van deze kinderen verdienen gemiddeld 25 *quetzales* per dag, wat neerkomt op een bedrag van ongeveer 2,50 euro, en dat terwijl de gezinnen vaak groot zijn. In het dorp wonen net als in de andere dorpen veel *indigenas* en wordt naast Spaans, ook *Kaqchikel* gesproken. Een andere *aldea* waar ik me regelmatig bevond, is San Mateo Milpas Altas. Hier is één geasfalteerde straat waar een aantal betonnen huizen aan grenst en die uitloopt op een klein pleintje met een katholieke kerk. De rest van het dorp bestaat uit zandpaden en kleine huizen gelegen tussen de groene, tropische planten. De huizen rondom het plein hebben allemaal stromend water, maar het aantal neemt af naarmate de huizen hoger op de berg staan. Het straatbeeld wordt gevormd door mannen met machetes en zware bossen hout op hun rug, kleine vuurtjes waar afval wordt verbrand en spelende kinderen op straat, die eigenlijk op school hadden moeten zitten.

Naast Santa María en San Mateo, heb ik jonge vrouwen en hun families en huizen bezocht in San Juan Alontenango, Santiago Zamora, Jocotenango en het iets grotere dorp Ciudad Vieja. Van de rijkdom in Antigua, slechts een aantal kilometer verderop, is in deze

dorpen niets meer terug te vinden. Daar woont juist een groot aantal families die niet meedelen in de welvaart die Antigua kent. Zij hebben nauwelijks geld voor onderwijs, gezonde voeding of fatsoenlijk onderdak. En dat is duidelijk zichtbaar.

Afbeelding 4: Het dorp San Mateo ligt hoog in de bergen en de behuizing is er, net als in de andere dorpen, vaak slecht. *San Mateo, 9 maart 2011*

Al snel kreeg ik een beeld van de manier waarop de mensen in deze dorpen hun leven onder deze omstandigheden vormgeven. Meisjes die niet naar school gingen maar kleding aan het wassen waren in de gemeenschappelijke *pila*, de wasruimte van het dorp en het handgeklap van het maken van *tortillas* achter deuren in de straat, legde de bezigheden en de zware taak van het huishouden die veel vrouwen in de dorpen dagelijks op zich moeten nemen, bloot.

Eén van de meisjes die ik intensief heb gevolgd en waar ik vaak over de vloer ben geweest, was Cecilia. Als oudste dochter van het gezin wordt van haar verwacht om voor haar zusje en nichtjes te zorgen en alle taken van het huishouden op zich te nemen. Samen met haar zusje voert ze dagelijks taken uit als koken, schoonmaken en wassen en helpt ze daarnaast haar ouders met hun werk op het platteland. Om zoveel mogelijk te begrijpen van het leven van Cecilia, ben ik met haar mee gaan doen. Onder het wassen van stapels kleren, legde ze me uit wat het betekent om als meisje op te groeien in een klein en arm dorp als San Mateo en vertelde ze me hoe het is gekomen dat ze nu elke dag alle taken in huis op zich moet nemen.

“Al sinds ik me kan herinneren moet ik helpen in huis en op het land, want er was niet genoeg geld om naar school te gaan.”⁵ Zuchtend haalt ze de werkkunifromen van haar vader en broer uit de mand met vuile kleding. “Deze doen ze elke dag in de was, terwijl dat helemaal niet nodig is. Ze weten niet hoeveel moeite het kost om deze te wassen, alleen de vrouwen in huis houden daar rekening mee omdat die weten hoe zwaar het is.” Op mijn vraag waarom ze die dan niet zelf wassen, kijkt ze me lachend en tegelijkertijd verbaasd aan: “Porque no les gusta”, antwoordt ze, oftewel: “Omdat ze dat niet leuk vinden”. Oneerlijk vindt Cecilia dit niet, want zij helpen weer op een andere manier de familie, namelijk met het verdienen van geld. “Iedereen heeft zijn eigen taak om bij te dragen aan de familie, voor ons is dat vanzelfsprekend en daarom vind ik het niet erg dat ze zo reageren.”

Volgens het onderzoek van Olthoff (2006) zijn er drie hoofdredenen waarom kinderen moeten bijdragen aan het huishouden. De eerste reden is functionaliteit. Doordat kinderen taken in het huis overnemen, hebben de ouders meer tijd over om (betaald) buiten het huis te werken. De tweede reden is moraliteit. Werken brengt de kinderen normen en waarden bij zoals solidariteit en autonomie. Ten slotte moeten kinderen werken in huis om hen voor te bereiden op hun rol in de toekomst, waardoor jongens andere taken moeten uitvoeren dan meisjes, net zoals bij Cecilia thuis. De meisjes in Guatemala voegden het reciprociteitprincipe aan het lijstje toe. Zij vinden dat de hulp aan de familie iets natuurlijk is en iets wat ze fijn vinden om te doen, omdat het huishouden anders vaak alleen op de schouders van de moeder terecht komt en ze graag iets willen teruggeven voor alles wat hun ouders hen geboden hebben.

Magda (18 jaar) woont in het dorp San Mateo en moest met school stoppen om op haar negen broertjes en zusjes te passen. Ze vertelt: *“Ik hou niet van mijn werk hier in huis, maar ik moet mijn familie helpen en heb geen andere mogelijkheid”*. Doordat Magda niet naar school gaat en daardoor niet in het bezit is van een diploma, weinig contacten buiten haar familie heeft en haar familie te kampen heeft met armoede, is Magda gelimiteerd tot haar eigen huis en zijn er beperkte mogelijkheden voor haar om haar leven te veranderen. Deze factoren zijn van grote invloed op de kansen en mogelijkheden van zowel Magda als van haar vriendinnen en andere meiden van haar leeftijd, en zullen in de volgende paragrafen uitvoeriger besproken worden.

⁵ Gesprek met Cecilia, 18 maart 2011

4.3 De impact van armoede

Dat armoede in de dorpen rond Antigua gemakkelijk is waar te nemen, is duidelijk. Armoede is hier overal zichtbaar, maar kent ook vele onzichtbare aspecten. In deze paragraaf wordt beargumenteerd dat armoede verder gaat dan uiterlijke kenmerken en zijn wortels diep gegrond heeft in de levens van de jonge vrouwen. Beperkingen en belemmeringen als gevolg van armoede worden hier besproken en ook de samenhang tussen deze beperkingen wordt weergegeven.

De invloedrijkste beperking is dat gebrek aan geld ervoor zorgt dat veel meisjes geen onderwijs kunnen genieten. Net als Magda, is haar vriendin Angela al vroeg gestopt met school. Ik ontmoet Angela bij haar thuis. Ze verontschuldigt zich omdat er in de huiskamer geen plek is om te zitten omdat ze die nog niet heeft kunnen opruimen vandaag. De ruimte is donker en groot en er staan twee bedden waar ze elke dag met zijn elven in slapen. De kamer staat blauw van de rook omdat in de hoek een grote pan maïs staat te koken op een houtvuurtje. We gaan een andere ruimte binnen waar we kunnen zitten op de smalle houten bankjes die tegen de muur staan. Aan de kale en vervallen muren hangen verschillende posters van Jezus. Ook in deze kamer bestaat de vloer uit hetzelfde dorre zand als in de tuin en zijn de lichten uit, wat een sombere indruk geeft. Het is in dit huis waar Angela me uitlegt waarom ze moest stoppen met school, terwijl ze dat niet wilde. Toen Angela nog heel klein was heeft haar vader zelfmoord gepleegd en moest haar moeder alleen voor het inkomen zorgen:

“Mijn moeder was alleen en had hulp nodig. Ik moest toen ik zes jaar was gaan werken om voor het materiaal voor school te kunnen zorgen. Mijn hulp in huis, het werk op het platteland en naar school gaan, was te veel. Daarom stopte ik met school toen ik zeven was. Het liefst had ik door willen studeren, maar daarvoor was geen geld en tijd.”⁶

Gebrek aan geld zorgt ervoor dat families het niet kunnen opbrengen hun kinderen vervolgonderwijs te laten genieten en dat meiden die wel naar de middelbare school gaan soms lessen moeten missen omdat ze de busritten naar Antigua niet kunnen betalen of moeten werken om hun familie te helpen. Op een school in Santa Maria waar ik gedurende mijn veldwerk werkzaam was, zaten veel kinderen die, voordat de schooldag begon (om

⁶ Interview met Angela Belasquez, 31 maart 2011

08:00 's ochtends), al een paar uur werk op het land of in het huishouden achter de rug hadden. De ouders zelf van deze kinderen hebben niet voldoende financiële middelen om in alle behoeften te kunnen voorzien, waardoor de kinderen geen andere keus hebben dan een zogenaamd *doble trabajo*, een dubbele taak, op zich te nemen.

Op zijn beurt brengt het gebrek aan educatie en de dubbele taak van de jonge vrouwen door armoede weer andere negatieve gevolgen met zich mee, te weten kleinere kansen op de arbeidsmarkt en een beperkt(er) sociaal

Afbeelding 5: Het huis waarin María Gutierrez woont, illustreert de leefomstandigheden van de meisjes in de dorpen. Alotenango, 11 april 2011

leven. Doordat veel meisjes al stoppen met school als ze slechts de *primaria* hebben afgerond, zijn zij, juist in deze tijd waarin daar steeds meer naar gevraagd wordt, niet in het bezit van een diploma. Voor bijna alle banen in de formele sector is er een diploma nodig, waardoor de kans op een betaalde baan in de formele sector kleiner wordt en de meisjes beperkt worden tot een bepaald type werk. Vaak zijn dit banen in de informele sector, waar in dit geval werk als schoonmaakster of het maken en verkopen van *tortillas* mee bedoeld wordt. Blanca Salamá, een jonge moeder uit Ciudad Vieja die zorg draagt voor haar kind en elke dag *tortillas* bereidt en verkoopt, zegt hier het volgende over: “Voor alle banen vragen ze om een opleiding en die heb ik niet. Voor mijn werk nu is het niet nodig, maar voor veel andere banen wel.”⁷ Haar zusje María voegt hier aan toe: “Mannen vinden sneller werk dan een vrouw, omdat de man vaak naar school is geweest.” Dat er toch veel vrouwen tegenwoordig aan het werk zijn (in de informele sector), wijdt ze aan het feit dat vrouwen vaak ‘makkelijk’ werk doen en dat is er veel. Het probleem is dus niet dat er te weinig werk is, maar dat het tegenwoordig haast niet mogelijk is om te werken in de formele sector zonder een opleiding te hebben gevolgd. Andere factoren die de kans op een formele baan verkleinen, zijn tijdgebrek en gebrek aan contacten. Velen hebben geen tijd om te werken, omdat zij al in huis meehelpen of (in enkele gevallen) een opleiding volgen. Daarnaast zijn er de juiste contacten voor nodig om bij een bedrijf of onderneming binnen te kunnen komen,

⁷ Gesprek met Blanca en María Salamá, 1 april 2011

en vaak is het sociale netwerk, van de jonge vrouwen -een aspect waar ik later in dit hoofdstuk op terug zal komen- hier niet toereikend genoeg voor.

Het niet hebben of niet kunnen vinden van betaald werk in de formele sector vormt een belemmering voor hen omdat zij veel waarde hechten aan het hebben van een baan. De jonge moeder Blanca vertelt:

“Werk is ontzettend belangrijk voor mij, want zo kan ik mijn dochter het nodige geven. Ik ben blij dat ik werk heb, maar het maken van tortillas is hard werken en levert weinig op. Werken en verdienen van geld is het allerbelangrijkst. Elke maand moeten we water, licht, gas en eten betalen, en dat kan alleen maar met geld. Ik zou graag wat meer verdienen zodat ik ook de rest van mijn familie kan geven wat ze nodig hebben.”⁸

Net als Blanca willen velen het liefst een baan om hun familie financieel bij te kunnen staan, omdat die het geld vaak hard nodig heeft om het gezin te kunnen voorzien in de basisbehoeften.

Zoals is gebleken zijn de gevolgen van armoede tot diep doorgesijpeld in de levens van de jonge vrouwen die ik heb ontmoet. In veel gevallen is de mate van armoede onder deze meisjes mede te bepalen aan de hand van het feit of zij wel of geen mogelijkheid hebben om te studeren. Armoede was het meest merkbaar bij de groep meisjes die nog nooit of slechts enkele jaren onderwijs hebben gevolgd. Voor hen was er niet genoeg geld om naar school te gaan. Zij moesten juist werken om in financieel opzicht bij te dragen aan het gezin en moeten dit vandaag de dag nog steeds. Ook is er een groep die wel onderwijs heeft gevolgd, maar gedwongen werd te stoppen na het afronden van de *primaria*. Voor hen was er voldoende geld om een aantal jaar naar school te gaan, maar een vervolgopleiding is nog steeds te duur. De leefomstandigheden van deze groep zijn iets beter dan die van de meest armen. Zij hebben bijvoorbeeld betere huisvesting en meer voedsel tot hun beschikking. De groep armen die het meest tegen de middenklasse aanzit, volgt vaker vervolgonderwijs. Hun ouders hebben geen geld om deze opleidingen te betalen, maar dit doen de meisjes zelf met het geld wat zij verdienen met hun baantje. Zij werken om hun studie te betalen, en hoeven hun geld niet af te staan aan het gezin, in tegenstelling tot de andere twee groepen. De mate

⁸ Interview met Blanca Salamá, 25 maart 2011

van educatie vertelt dus veel over de financiële positie waarin de meisjes zich bevinden en maakt duidelijk op welke manier armoede doorwerkt in de levens van de meisjes.

De *economic poverty* waarmee de eerder besproken theorie van Ellis (1984) doelt op armoede van financiële bronnen, heeft mijn inziens de andere dimensies van armoede – namelijk sociale, politieke en wettelijke armoede – als gevolg. Het één vloeit voort uit het ander en heeft op zijn beurt weer invloed op andere aspecten. Een voorbeeld ter illustratie hiervan is het eenzame leven dat Marlin leidt. Aan het begin van het hoofdstuk lezen we hoe zij en haar familie in financiële problemen zijn geraakt en dat Marlin nu het geld wat ze verdient door elke dag te werken af moet staan aan haar moeder. Haar werk neemt elke dag van de week in beslag, waardoor zij geen tijd meer heeft om iets anders te doen behalve werken op de markt of in huis.

*“Ik heb geen vriendinnen of veel bekenden en dat komt doordat ik altijd laat thuis ben en het contact met vrienden van vroeger van school ben verloren omdat zij ook altijd in huis of aan het werk zijn”.*⁹

Ook Blanca heeft bijna geen vriendinnen meer omdat ze geen geld heeft om ze te bezoeken:

*“Ik heb veel kennissen, maar vrienden, nee. De kennissen ken ik vanuit de buurt, die wonen vooral hier in de straat. Ik heb twee vrienden maar die zie ik niet vaak want dat is te ver om te lopen en ik heb geen geld om met de bus te gaan.”*¹⁰

Voor Maria Gutierrez, een vijftien jarig meisjes uit Alotenango (zie afbeelding 5), is geldgebrek een probleem omdat ze, doordat ze moet werken, soms geen tijd heeft voor haar huiswerk en daarom al een paar jaar achterloopt. Ze weet niet zeker of ze de *primaria* nog wel af zal gaan ronden en is zich van het feit bewust dat ze hierdoor misschien geen werk zal kunnen vinden en ziet de situatie waarin ze zich nu bevindt niet snel veranderen.

Bovenstaande voorbeelden dienen als ondersteuning bij het argument dat er niet één oorzaak aan te geven is voor alle beperkingen, maar dat deze allemaal met elkaar verweven zijn en er sprake is van intersectie tussen de verschillende beperkingen. Waar armoede in de ‘smalle’ zin begint, gaat sociale uitsluiting verder, wat zorgt voor een grote en diepgaande impact van armoede op het dagelijks leven van de jonge vrouwen.

⁹ Interview met Marlin Michel, 13 april 2011

¹⁰ Interview met Blanca Salamá, 25 maart 2011

4.4 De impact van sociale uitsluiting

In de vorige paragraaf is beargumenteerd dat sociale uitsluiting een voortvloeisel is van het gebrek aan financiële bronnen en dat dit gebrek diepgaande consequenties heeft voor het leven van de jonge vrouwen in de dorpen. De mate waarin er al dan niet sprake is van sociale uitsluiting, wordt gevormd naar gelang economische klasse, genderrollen en het feit of de vrouw wel of geen opleiding heeft gevolgd. Bovendien hangt sociale uitsluiting grotendeels samen met de mate van de *economic poverty*. Zoals eerder is gesteld in de theorie, neemt de mogelijkheid te participeren in de samenleving af door gebrek aan financiële middelen. Dit is terug te zien in de leven van de jonge vrouwen in de dorpen, waar geldgebrek ertoe leidt dat de meiden beperkt worden tot hun huis, simpelweg omdat er geen geld is om uitstapjes te maken en andere plekken te bezoeken. In een interview zegt Maria hierover:

“Ons leven speelt zich af in huis en op het platteland, verder doen we nooit iets. Ik ga alleen naar Antigua om te studeren, maar verder ben ik altijd thuis om mijn moeder te helpen. Daarom heb ik ook nooit tijd om af te spreken met vriendinnen want mijn studie en het huishouden neemt al mijn tijd in beslag.”¹¹

Het sociale netwerk wordt beperkt door hun bezigheden binnen of buiten het huis en het gebrek aan tijd en geld om het huis te verlaten. Hoewel Maria nog contacten heeft op school, zijn er ook veel meisjes die deze contacten niet hebben omdat zij letterlijk hun huis niet uitkomen en daardoor in een isolement terecht zijn gekomen, zoals Juana, een meisje van 17 jaar uit Alotenango die nog nooit naar school is geweest: *“Ik ben eigenlijk altijd in huis, het enige waar ik de straat voor opga is het doen van boodschappen en soms ben ik op straat als we een verjaardag vieren of bij een processie gaan kijken of naar de mis van de kerk gaan.”* Vaak zijn het deze meisjes, degenen die niet naar school gaan of geen werk buiten het huis hebben, die het kleinste sociale netwerk hebben. Zij leven in een sociaal isolement en voelen zich vaak eenzaam. Het volgende citaat is van Marlin en geeft haar gevoelens over haar beperkte sociale leven weer:

“Ik ken gewoon weinig mensen en ben te weinig in mijn dorp om vriendschappen te maken. Ik ben vaak verdrietig en voel me wel eens eenzaam omdat ik geen vrienden heb,

¹¹ Interview met Maria Socorec, 12 april 2011

*want ik kan ook niet zo goed met mijn familie overweg. Ik heb alleen nichtjes en neefjes waar ik mee kan afspreken. Als ik hen niet had, zou ik niet weten wat ik zou moeten”.*¹²

Ondanks dat Marlin zich in een sociaal isolement lijkt te bevinden, zijn er voor haar en daarmee ook voor een groot deel van de andere meisjes wel degelijk mogelijkheden een einde te maken aan deze sociale uitsluiting. Velen vinden hun uitweg via de kerk en religie, iets wat (vanwege hun financiële situatie) een grote en belangrijke rol speelt in de levens van de jonge vrouwen. De kerk organiseert vele activiteiten waardoor de vrouwen het huis uitgaan en daardoor minder sociaal uitgesloten worden. Via de kerk breiden zij hun sociaal kapitaal uit en blijven zij niet enkel in huis. Een voorbeeld hiervan is de katholieke kerk in San Mateo, die elke week op zaterdag een voetbaltoernooi voor de meisjes van de kerk organiseert. Telkens als ik bij Cecilia op bezoek kwam, praatte ze vol enthousiasme over de wedstrijden en keek ze weer uit naar de volgende keer. Het voetballen schept de mogelijkheid haar vriendinnen te zien en zorgt ervoor dat haar dagelijkse routine van hard werken doorbroken wordt door de enige vorm van vermaak waarin Cecilia en haar vriendinnen Magda en Angela buitenshuis kunnen participeren.

Naast een mogelijkheid tot ontsnapping aan sociale uitsluiting, vormt religie een soort steunpunt en hulpmiddel voor de meerderheid van de meisjes die dagelijks te maken krijgen met problemen als gevolg van armoede om verder te komen in het leven en te overleven: *“Religie helpt mij om verder te komen en mijn problemen op te lossen. Jezus is voor mij als een gids. Als er problemen zijn, is God de enige die kan helpen. Voor god is iedereen gelijk”* zijn woorden die ik uit veel monden heb horen vloeien, uit monden van meisjes die geloven dat God hen een betere toekomst zal brengen. Bovendien geeft religie een goed voorbeeld voor correct leven, zodat er minder geweld en delinquentie is. De opvatting heerst dat jongens die niet gelovig zijn, vaker het slechte pad op gaan. Zij drinken en stelen, terwijl de mensen en vrienden van de kerk altijd een helpende hand willen bieden. De kerk zorgt volgens de meisjes voor meer veiligheid en meer vriendschappen/sociaal kapitaal.

Al met al is gebleken dat sociale uitsluiting net als armoede ingrijpende effecten heeft op het leven van de jonge vrouwen. De vrouwen worden uitgesloten van activiteiten op sociaal gebied en hebben, net als de mannen in het dorp, nauwelijks politieke invloed. De bewoners van de dorpen leiden een afgescheiden leven en hebben hierdoor een beperkt sociaal

¹² Informeel gesprek met Marlin Michel, 8 april 2011

netwerk. Voor de jonge vrouwen gaat de sociale uitsluiting nog een stuk dieper, omdat zij vanwege bepaalde verwachtingspatronen voornamelijk aan het huis gebonden zijn en/of door hun dubbele taak, niet volledig in de samenleving kunnen participeren. Religie biedt voor sommigen een uitweg van de dagelijkse routine en zorgt ervoor dat de meisjes het huis uitgaan, maar kan enkel gedeeltelijke insluiting bieden.

4.5 Genderongelijkheid

Genderongelijkheid zit diep geworteld in de Guatemalteekse patriarchale samenleving. Ook in de dorpen rond Antigua bestaat er een inferieure positie van vrouwen ten opzichte van mannen. Daar heerst de opvatting dat vrouwen incapabel zijn om te werken en te studeren, waardoor zij vaak aan het huis gebonden worden om voor de kinderen en het huishouden te zorgen. Hoewel de positie van de vrouw vandaag de dag beter is dan vroeger, bestaat er in veel gevallen nog altijd een ongelijke behandeling tussen mannen en vrouwen. Deze paragraaf analyseert waarom het juist de vrouwen zijn die extra hard worden getroffen door armoede en extra last ervaren van sociale uitsluiting. De belangrijkste problemen waarmee zij te maken krijgen als gevolg van genderongelijkheid, namelijk *machismo*, huiselijk geweld en uitsluiting van onderwijs zullen hierbij worden besproken.

Een van de grootste problemen in de dorpen is huiselijk geweld. Agressie van mannen en daarmee gepaard geweld is geen uitzondering op de regel en vooral op het platteland komt dit veel voor als gevolg van het heersende *machismo*, maar ook als gevolg van armoede en sociale uitsluiting. Doordat gezinnen niet kunnen rondkomen door werkloosheid of te lage lonen, ontstaan spanningen binnen het gezin, die zich uiten in het gebruik van geweld. Er zijn veel mannen die lijden onder *status frustration* omdat zij niet in staat zijn hun gezin te onderhouden, terwijl dat wel van ze verwacht wordt. Door deze stress en onzekerheid begint een groot deel van de mannen met drinken. Dat alcohol een groot probleem is in de dorpen, blijkt uit alle gesprekken die ik met de meisjes heb gevoerd. Het overgrote deel van de meisjes heeft ervaring met drankmisbruik en bijkomende problemen binnen de familie. Eén van hen is Blanca, die een aantal jaren geleden het contact met haar vader is verloren, omdat haar ouders uit elkaar zijn gegaan door alle problemen die er waren. Ze vertelt:

“Mijn vader was verslaafd aan alcohol en deed verder nooit iets. Hij had geen werk en was er ook niet naar op zoek. Het enige dat hij deed was het beetje geld dat we hadden uitgeven aan drank. De drank maakte hem agressief en als hij dan thuiskwam, sloeg hij vaak mijn moeder.”¹³

Blanca is nog steeds boos op haar vader en het onrecht dat hij haar en haar moeder heeft aangedaan. Door zijn verslaving werd hun armoede erger en werden zij met nog meer problemen geteisterd. Het geweld in huis geeft Blanca nog steeds een triest gevoel, net als de andere jonge vrouwen die het huiselijk geweld als één van de grootste problemen in hun leven zien.

Dat het huiselijk geweld een grote omvang heeft, blijkt uit het interview met Maria. Zij vertelt dat ze, naast haar eigen verleden met huiselijk geweld, genoeg gezinnen uit de buurt kan opnoemen waarbij de vrouw wordt geslagen door haar man. Soms hoort ze ook geluiden bij de burens, maar nog nooit heeft ze de gedachte gehad om in te grijpen: *“Hier in Guatemala zijn de mannen de baas.”* Uit de stelligheid van haar antwoord blijkt dat Maria de situatie accepteert en de kans klein acht dat dit verschijnsel ooit zal veranderen. En niet alleen Maria, maar eigenlijk alle vrouwen accepteren het geweld dat tegen hen wordt gebruikt, door de kwetsbare positie waarin zij zich bevinden. Deze kwetsbaarheid van de jonge vrouwen is verklaarbaar als we kijken naar de gelimiteerde toegang tot economische bronnen voor vrouwen die veroorzaakt wordt door armoede, en de economische en sociale afhankelijkheid van de man die hiermee gepaard gaat. De vrouwen kunnen niet anders dan het gedrag van de man tolereren, waarmee zij tegelijkertijd huiselijk geweld accepteren.

De sterke opvattingen van het *machismo* op het platteland vinden niet alleen hun weerklink in huiselijk geweld, maar is ook van invloed op het genieten van onderwijs. Het probleem van het gebrek aan educatie is in deze regio niet te wijten aan een ongelijke toegang tot scholing, maar moeten we zoeken bij de ouders die hun dochters thuishouden en alleen de mannen in huis de mogelijkheid bieden om te gaan studeren. Maria is de enige van haar vriendinnengroep die een opleiding volgt en dat wordt niet begrepen door de ouders van haar vriendinnen. *“Mujeres son para la casa”* en *“Las mujeres no son para estudiar”* (“vrouwen horen in huis” en “vrouwen horen niet te studeren”) zijn zinnen die Maria vaak te horen krijgt en met het resultaat dat veel vrouwen in de dorpen geen educatie

¹³ Interview met Blanca Salamá, 25 maart 2011

hebben genoten, waardoor zij gelimiteerd worden tot hun huis en 'simpele' baantjes. Bovenstaande conservatieve gedachten zorgen ervoor dat de jonge vrouwen extra last hebben van sociale uitsluiting. Immers wordt hen de kans op onderwijs en daarmee de kans om zich te onttrekken aan het huis, ontnomen door hun ouders en zal de ondergeschikte positie van de vrouw met de instandhouding van deze starre beelden, niet snel veranderen.

Ondanks de grote ongelijkheid die bestaat op het platteland, is de situatie van de Guatemalteekse vrouw beetje bij beetje aan het verbeteren. Steeds meer vrouwen komen op voor hun rechten en willen strijden voor gelijkheid. Hoewel de opvattingen over de rolverdeling sterk zijn op het platteland, werken en gaan steeds meer vrouwen naar school in de meerderheid van de dorpen. Op het gebied van educatie zijn er in Guatemala de laatste jaren significante vorderingen gemaakt. Volgens cijfers van de World Bank (2004:96) heeft de jeugd in de leeftijdsklasse 19-25 vandaag de dag een gemiddelde van 5,6 jaren gevolgd onderwijs. Vergeleken met de oudere generatie, namelijk degenen van 40 jaar en ouder die gemiddeld 2,9 jaar onderwijs hebben gevolgd, kan geconcludeerd worden dat toegang tot scholing verbetert voor de nieuwe generatie. Desondanks blijft de toegang voor meisjes, *indigenas*, en armen, voornamelijk in de rurale gebieden, nog altijd moeilijk, en verbetert hun situatie langzaam.¹⁴

Door een min of meer verbeterde toegang tot onderwijs, wordt de kans op betere banen groter voor de jonge vrouwen. Door educatie worden deuren geopend die eerder gesloten waren. Vrouwen die onderwijs hebben gevolgd en een formele baan hebben, worden niet altijd meer beperkt tot het zorgen voor kinderen en het huishouden en door het hebben van een baan neemt de afhankelijk van het geld van de man af. Er zijn dus enkele verbeteringen aan te tonen in de positie van de jonge vrouwen, maar deze gaan heel langzaam en gelden lang niet voor iedereen. Beetje bij beetje winnen de vrouwen aan onafhankelijkheid, maar van gelijkwaardigheid is nog lang geen sprake.

4.6 Percepties op het leven in armoede

"*La vida es muy dificil*" oftewel, het "leven is zeer moeilijk", vertrouwt Cecilia me toe als we de maïs naar de molen brengen om er deeg voor *tortillas* van te maken. Hoewel ze me eerder vertelde dat ze haar taken in huis waardeerde en het fijn vond om alles te leren voor

¹⁴ Voor exacte cijfers over *school enrollment* in Guatemala, verwijs ik naar tabel 2 in bijlage 3.

later, vindt ze het werk in huis ook vermoeiend omdat het lichamelijk erg zwaar is. Elke dag is hetzelfde en er is geen andere routine mogelijk. *“Het werk is zwaar, want als mijn moeder ziek is komt het werk allemaal op mij en mijn zusje terecht.”* Veel vrouwen in San Mateo werken in huis en hebben haast geen tijd om uit te rusten.

“Voor ons bestaan er geen weekenden, want elke dag is er werk te doen in huis. Het is niet zoals bij mannen die naar hun werk gaan en ’s avonds uit kunnen rusten en in het weekend niet hoeven te gaan. De vrouw moet altijd zorgen voor de man en de kinderen, en kan daarnaast niks meer doen.”¹⁵

Ook Maria uit Alotenango vindt het werk vermoeiend. Ze heeft weinig tijd om dingen te doen die ze zelf leuk vindt zoals televisie kijken of spelen met haar broertjes en zusjes, maar is verplicht haar moeder te helpen met het maken van *tortillas* om zoveel mogelijk geld te kunnen verdienen. De redenen van de ontevredenheid zijn uiteenlopend, maar hebben dezelfde oorzaak: armoede.

De gevolgen van armoede die door dit hoofdstuk heen besproken zijn, wekken een gevoel van ontevredenheid en triestheid op onder de jonge vrouwen. Zij zijn verdrietig over het feit dat er veel ontbreekt in hun huis en zijn elke dag onzeker of er wel eten op tafel zal komen. Elcira, een meisje uit het afgelegen Santiago Zamora is vaak triest over haar situatie. Zij en haar familie hebben een *posicion minima* wat betekent dat zij zich aan de onderlaag van de samenleving bevinden. Ze zijn thuis met zijn tienden en brengen met zijn allen de nacht door in slechts twee bedden. Haar huis is gemaakt van bamboe en heeft geen vloer. Behalve een paar pannen, lucifers, een oude tafel en de twee bedden, is er eigenlijk niks in huis. Iedereen slaapt in dezelfde kamer en soms moeten Elcira en haar familie geld lenen om te kunnen eten. Het leven in onzekerheid brengt negatieve gevoelens met zich mee, vooral omdat de jonge vrouwen weinig kans zien om de armoede te ontvluchten en hun levens naar hun wil in te kunnen richten.

Naast de negatieve perceptie en gevoelens van de meisjes op en over hun levens, koesteren zij (gelukkig) ook positievere gedachten. Veel meisjes relativeren hun problemen omdat er genoeg mensen zijn met dezelfde problemen of erger. Het geldgebrek zorgt voor problemen en negatieve gevoelens, maar tegelijkertijd bestaat het idee dat geld niet altijd

¹⁵ Informeel gesprek met Cecilia, 17 maart 2011

alles oplost. Belangrijker dan geld vinden de meisjes dat zij gelukkig kunnen zijn met hun familie, en geld zien zij niet als enige voorwaarde hiervoor.

Hetgeen de meisjes uit de dorpen het liefst zouden veranderen als ze de mogelijkheid hadden, zou het volgen van een opleiding zijn en als dit al het geval is, het vinden van werk. Het gaat hierbij niet per se om het studeren zelf, maar om de kans op het vinden van een goede baan te vergroten. Er is geld nodig om de perceptie te kunnen veranderen, maar tegelijkertijd is het gebrek hieraan de voedingsbodem van de negatieve gedachten over het leven. Er zijn een aantal meiden, zoals María, Elcira en Heidy, die gesteund worden door een hulporganisatie en een beurs ontvangen om te studeren. Zij krijgen hierdoor de mogelijkheid de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken en kunnen hun leven meer naar hun eigen zin in gaan delen.

4.7 Conclusie

Aan de hand van dit hoofdstuk blijkt dat armoede een centrale plek inneemt in de levens van de meisjes. Door geldgebrek moeten veel jonge vrouwen taken in huis overnemen en kunnen daardoor geen onderwijs volgen, wat hun kansen op de arbeidsmarkt en de mogelijkheid hun situatie te veranderen, beperkt.

Met behulp van een aantal voorbeelden, is er beargumenteerd dat *economic poverty* de andere dimensies van armoede – namelijk sociale, politieke en wettelijke armoede zoals besproken in hoofdstuk twee – tot gevolg heeft. Voor de beperkingen waar de meisjes mee te maken krijgen, bestaat geen eenduidige oorzaak. Er is sprake van intersectie: de beperkingen zijn met elkaar verweven en oefenen invloed op elkaar uit.

Net als armoede, heeft sociale uitsluiting ingrijpende effecten op het leven van jonge vrouwen. Zij worden uitgesloten van activiteiten op sociaal gebied en hebben nauwelijks politieke invloed. De vrouwen hebben een beperkt sociaal netwerk en worden extra getroffen door uitsluiting, omdat zij vanwege bepaalde verwachtingspatronen gebonden zijn aan huis en door gebrek aan financiële middelen niet volledig in de samenleving kunnen participeren.

Een andere oorzaak die ten grondslag ligt aan bepaalde problemen en beperkingen, is genderongelijkheid. De sterke opvattingen die er op het platteland bestaat met betrekking tot genderrollen, zorgen voor een kwetsbare positie voor de jonge vrouwen in economisch

en sociaal opzicht. Problemen door *machismo*, huiselijk geweld en uitsluiting van scholing, onderstrepen de inferieure positie van de vrouw. Vandaag de dag zijn er een aantal verbeteringen aan te wijzen in de positie van de jonge vrouwen, maar deze verandering vordert traag en heeft het punt van gelijkheidwaardigheid nog lang niet bereikt.

Het inzicht dat dit hoofdstuk biedt in het dagelijks leven van de meisjes, is van groot belang bij het begrijpen van de toekomstdromen die zij koesteren. De problemen en belemmeringen waarmee zij op dit moment te maken krijgen, vormen de basis van gedachten over de toekomst en spelen tegelijkertijd een rol in de verwezenlijking hiervan.

Hoofdstuk 5 Vorming en realisatie van toekomstdromen

5.1 Inleiding

“Ik zou graag in San Pedro gaan wonen, een dorp dichterbij Antigua. Santiago Zamora is mooi, maar wel ver weg. In San Pedro wonen mij opa en oma en ik zou dan graag met mijn vader en moeder en broertjes daar gaan wonen. Later zou ik wel een eigen huis willen: een groot huis met twee verdiepingen en een kamer voor iedereen. Een huis met een gang, eetkamer, studeerruimte, keuken, tuin en een hond. Het liefst heb ik later twee kinderen, een meisje en een jongen. Op mijn 25^e wil ik trouwen, want eerst wil ik helemaal klaar zijn met mijn studie. Rond mijn 27^e wil ik wel mijn eerste kind. Mijn vriendinnen willen liever kinderen adopteren of pas laat kinderen krijgen, pas rond hun 38^e, maar dat vind ik te laat. De vader van mijn kinderen is niet al te groot, niet dik en heeft bruine ogen en krullend haar. Hij moet lief, teder en respectvol zijn.”¹⁶

Wanneer Heidy begint te vertellen over haar toekomstdromen, raakt ze niet meer uitgepraat. Ze ziet haar toekomst al helemaal voor zich en alleen al aan de glinstering die verschijnt in haar ogen, merk ik dat ze positief gestemd is over haar toekomst. Dat haar dromen een schril contrast vormen met wat ik om mij heen in haar huis zie, lijkt er voor Heidy niet te toe doen. Het achttienjarige meisje woont in een stil en klein dorp waar haar familie een huis huurt van een dorpsgenoot. De muren van het huis zijn van steen, maar kaal en grijs. Binnen is het rommelig en donker en ook de buitenplaats is bezaaid met losse spullen waar binnen geen ruimte voor is, omdat het huis maar uit twee kamers bestaat. Op de vraag of Heidy denkt dat haar dromen werkelijkheid kunnen worden, antwoordt ze: *“Ik kijk op een positieve manier naar de toekomst, maar mijn plannen zouden in duigen vallen als ik niet door zou kunnen studeren. Ik ben iemand die doorzet en ik denk dat je alleen daarmee al ver kunt komen.”* De dromen die de meisjes koesteren zijn persoonlijk en gevarieerd, maar tonen tegelijkertijd veel overeenkomsten op het gebied van de constructie en realisatie, waarbij de gemeenschappelijke contextuele factoren een grote rol spelen.

Voor veel jonge vrouwen in de dorpen rondom Antigua is de weg naar het bereiken van hun toekomstdromen bezaaid met obstakels wegens processen van armoede en sociale uitsluiting in het land. De dromen worden hierdoor beïnvloed, maar ook de verwezenlijking

¹⁶ Interview met Heidy Hernández, 2 april 2011

ervan wordt bemoeilijkt. Dit hoofdstuk behandelt de visie van de jonge vrouwen op hun toekomst, wat hun toekomstdromen precies inhouden en hoe deze door individuele en contextuele factoren geconstrueerd worden. Er wordt ingegaan op de hindernissen die de meisjes tegenkomen in de realisatie van hun toekomst en welke strategieën zij toepassen om deze hindernissen te overwinnen, om hun dromen waar te kunnen maken.

5.2 Toekomstdromen

Niet alle meisjes hebben net als Heidy hun toekomst al helemaal uitgestippeld, maar een groot deel van de jonge vrouwen is op dit moment al wel bezig met hun toekomst. Ze zijn van mening dat het belangrijk is om te weten welke weg je wilt volgen in het leven. Door nu al na te denken over later, achten ze de kans groter hun doelen te kunnen bereiken omdat ze hierdoor een duidelijke bestemming hebben. *“De geboorte van mijn kind heeft ervoor gezorgd dat ik meer naar de toekomst kijk. Het is belangrijk om te weten wat je wil en overzicht te hebben in wat je doelen zijn, dan is het makkelijker te bereiken”*,¹⁷ vertelt Blanca me tijdens een gesprek bij haar thuis in Ciudad Vieja. Ze voegt daaraan toe dat ze met beide benen op de grond staat en zich ervan bewust is dat ze niet alles kan krijgen wat ze zou willen: *“Toen ik klein was had ik meer dromen. Nu ben ik realistisch en weet ik dat ik niet alles kan worden wat ik wil, omdat ik daar niet de kansen voor heb.”* Dit is een antwoord dat ik niet alleen van Blanca heb gekregen, maar van velen heb gehoord. De meeste meisjes stellen zich realistisch op in hun doelen en dromen voor de toekomst. Het buurmeisje van Blanca stemt in met haar gedachten over het hebben van bepaalde doelen voor later: *“Als je geen dromen hebt, heb je geen weg om te volgen. Je kunt onmogelijk verder leven zonder een idee over de toekomst.”* Dat deze gedachte niet door iedereen wordt ondersteund, blijkt uit de antwoorden van de meisjes met een zeer negatieve kijk op hun leven en tevens hun toekomst. *“Waarover zou ik moeten dromen? Ik kan niet lezen en niet schrijven en zal daardoor geen werk kunnen vinden. Ik weet zeker dat ik altijd in huis zal blijven werken, dus mijn leven zal niet gaan veranderen.”*,¹⁸ legt Juana uit. Ze is van mening dat ze geen kans zal hebben om haar leven te kunnen verbeteren en is daarom gestopt met dromen. *“Natuurlijk*

¹⁷ Informeel gesprek met Blanca Salamá, 1 april 2011

¹⁸ Interview Juana Sul, 11 april 2011

zijn er dingen die ik zou willen. Ik wil mijn huis verbeteren, mooie kleding en een kledingkast, maar dat kan nou eenmaal niet. Het heeft geen zin om daarover na te denken”.

Ondanks de negatieve gevoelens over de toekomst van enkelen, zijn de meeste vrouwen positief gestemd over hun leven in de toekomst en willen ze hard werken om hun positie te verbeteren. De dromen die zij koesteren, kunnen opgedeeld worden in dromen voor de korte termijn en dromen voor de lange termijn. De meisjes houden zich voornamelijk bezig met de dromen op korte termijn, om mogelijkheden te scheppen voor de lange termijn. Deze kortetermijnsdromen zijn dromen waaraan de meisjes nu al bezig zijn, of in een tijdsbestek van ongeveer vijf jaar proberen te bereiken. De meerderheid droomt van het hebben van een goede baan zodat ze meer geld kunnen verdienen en hun familie kunnen helpen. Daarom hechten de meisjes die een studie volgen ook veel waarde aan hun studie, omdat dat volgens hen de sleutel is naar succes. Het volgen van een studie of een cursus is dan ook de meest gehoorde droom onder de meisjes. *“Ik wil studeren en werken, zodat ik later een goed leven kan leiden”,*¹⁹ vertelt Elida. Al een tijdje is ze op zoek naar werk en ze hoopt binnenkort iets te kunnen vinden, omdat ze dan weer verder kan studeren. Ze moet haar eigen studie bekostigen omdat haar ouders daar geen geld voor hebben, maar volgens Elida is de moeite het dubbel en dwars waard:

*“Mijn doel is blijven studeren. Dat is het belangrijkste in mijn leven en voor mijn toekomst op dit moment. Door te studeren denk ik dat ik veel mogelijkheden zal krijgen. Met een diploma kan ik makkelijker werk vinden en krijg ik beter betaald. En met het geld dat ik dan verdien, kan ik de meerderheid van mijn andere dromen waarmaken. Ik wil later rustig kunnen leven, me niet druk hoeven maken over of er wel genoeg te eten is en of we wel de huur kunnen betalen. Studeren maakt dat mogelijk.”*²⁰

Voor Elida is de kans groot dat ze haar studie af zal gaan ronden, maar ook de meisjes waarbij deze kans niet of nauwelijks aanwezig is, zouden het liefst gaan studeren omdat zij dit zien als de manier om deuren te openen. De droom om te studeren bestaat onder iedereen, of dit nou realistisch is of niet.

De tweede veelvoorkomende droom is het hebben van een baan. Logischerwijs zorgt het hebben van een baan voor het hebben van geld, zodat ze het nodige kunnen betalen en wat

¹⁹ Interview Elida Gómez, 2 maart 2011

²⁰ Elida Gómez, 2 maart 2011

over is, kunnen gebruiken om hun dromen op de lange termijn te realiseren, zoals het verbeteren van hun huis. De banen waarover de meisjes dromen verschillen van advocaat en dokter tot schoonmaakster en oppas, maar hebben gemeen dat zij mogelijkheden vergroten en dromen te laten uitkomen.

Een keer terwijl we werkten op het platteland omdat de bonen droog genoeg waren om geplukt te worden, onthulde Cecilia me haar allergrootste wens: *“Het allerliefst wil ik een beroemde zangeres worden. Zingen vind ik leuk en maakt me gelukkig”*.²¹ Ik wist dat Cecilia elke week zingt met haar kerkkoor en vroeg haar hoe ze dat wilde bereiken. Ze antwoordde: *“Ik wil werken als hulp in huis of in een winkel”*. Vervolgens barstte ze in lachen uit omdat ze aan me zag dat ik haar antwoord niet begreep. *“Door de te werken verdien ik geld, waarmee ik dan bijvoorbeeld zangles zou kunnen nemen. Geld is eigenlijk een vereiste als je een droom wilt vervullen. Zonder geld, kun je niets.”* In de antwoorden van Cecilia, maar ook van alle andere meisjes, werd dit laatste zinnetje vaak herhaald: zonder geld, kun je niets. Het is dan ook niet voor niets dat de dromen die de jonge vrouwen koesteren op korte termijn allemaal gebaseerd zijn op het verdienen van geld. Immers kunnen ze met dat geld hun dromen voor de lange termijn proberen te realiseren.

Ook de dromen voor de lange termijn hebben te maken met geld, maar nog belangrijker vinden de meisjes dat zij gelukkig worden, met of zonder geld. Naast de dromen over het volgen van onderwijs en het hebben van een betaalde baan, dromen de jonge vrouwen over het vormen van een gezond en harmonieus gezin en fantaseren zij over waar en hoe zij met dit nieuwe gezin het liefst zouden gaan wonen.

Als ik aan Magda vraag hoe zij haar toekomst ziet wat betreft haar leven met haar nieuwe gezin, vertelt ze me meteen dat ze San Mateo nooit zal verlaten. Eerder in Antigua wees haar vriendin Maria, die ook al beweerde nooit het dorp te verlaten, me op de schoonheid van het dorp. *“Het dorp is zo mooi en rustig. Het uitzicht vanaf de bergen is prachtig en overal zijn bloemen en planten. Ik denk dat je versteld zal staan van de natuur”*,²² zei ze me toen. Magda deelt die mening en hoopt voor altijd in San Mateo te blijven wonen:

“Ik wil mijn eigen familie vormen, gelukkig zijn, kunnen genieten en wonen in San Mateo. Het liefst wil ik wonen in een huis van beton met een vloer, meubels, een tuin en aparte kamers zodat iedereen zijn eigen ruimte heeft. Antigua is ook mooi, maar er is veel geweld

²¹ Informeel gesprek met Cecilia Lopez, 7 april 2011

²² Informeel gesprek met Maria Socorec, 5 maart 2011

en delinquentie. Er zijn daar meer mogelijkheden studie en werk, maar het liefst wil ik een rustig leven hier. Rond mijn 25^e wil ik trouwen en twee of drie kinderen krijgen. Negen kinderen, zoals bij ons thuis, zijn er nogal veel. Het maakt niet uit of het meisjes of jongens zijn. Ik hoop dat mijn familie een hechte familie wordt waar iedereen op elkaar kan vertrouwen en er veel liefde voor elkaar is. Verder hoop ik dat ik later genoeg geld heb om te kunnen leven. Ik hoef niet per se veel geld, maar wel genoeg.”²³

Wat opvalt is dat vrijwel alle jonge vrouwen aangeven in hun eigen dorp te willen blijven wonen, en niet willen verhuizen naar Antigua, terwijl zij aangeven dat ze daar meer mogelijkheden zouden hebben. Als reden hiervoor geven zij dat ze hun familie en vrienden niet willen verlaten, omdat ze van hen houden, hen willen kunnen steunen en niet voor altijd kunnen missen. De droom om Guatemala tijdelijk te verlaten, en andere plekken te leren kennen, bestaat echter wel. Zo droomt Maria uit Alotenango ervan om meer van de wereld te zien:

“Ik ken alleen mijn eigen dorp en Antigua, verder ben ik nog nooit ergens geweest. Ik wil graag andere plekken op de wereld leren kennen, hier in Guatemala, maar ook in de Verenigde Staten of in Canada. Ik heb daar al veel positieve verhalen over gehoord en als het mogelijk zou zijn zou ik wel daar willen wonen, want daar zijn meer mogelijkheden dan hier. Ik kan daar meer vrienden maken, er zijn betere banen en er is minder armoede daar.”²⁴

Onder de jeugd bestaat het idee dat andere landen meer te bieden hebben op het gebied van arbeid en sociaal contact, omdat Guatemala volgens hen achterloopt qua technologie en wetenschap. Ook wordt het buitenland gezien als een plek waar het makkelijker is om ‘*tranquila*’, rustig, te leven. Hiermee wordt bedoeld dat daar meer geld en minder geweld is dan in Guatemala, dus dat er in het buitenland meer kans is om ‘veilig’ te leven. De meisjes die dromen over het buitenland zouden graag leren van hun verblijf in het buitenland en vervolgens terugkomen naar Guatemala om hun opgedane kennis hier te delen.

Waar de meisjes zich verder mee bezig houden, is het vormen van een nieuw gezin en het vinden van een geschikte vader voor hun kinderen. Familie is belangrijk in Guatemala en daarom hechten veel meiden veel waarde aan het stichten van hun toekomstige gezin.

²³ Interview met Magda López, 24 maart 2011

²⁴ Citaat Maria Gutierrez, 11 april 2011

Tienermoederschap komt nog steeds vaak voor in de regio, terwijl onder veel meisjes het idee bestaat dat het beter is om eerst de studie af te maken of een baan te vinden, dan al vroeg te trouwen en te gaan werken. Een voorbeeld hiervan is opnieuw Magda. Op dit moment is ze al drie jaar samen met haar vriend Freddy. *“Waarschijnlijk ga ik met Freddy trouwen, maar eerst willen we allebei onze doelen bereiken omdat dat makkelijker is als je nog niet getrouwd bent. Dan is het toch anders”*. Magda legt uit dat als ze met Freddy trouwt, de kans groot is dat ze snel kinderen krijgen en ze het dan te druk zal hebben om aan zichzelf te werken. Het moederschap wordt gezien als een belemmering in de zelfontwikkeling, waardoor de meisjes liever later trouwen dan bijvoorbeeld hun moeders hebben gedaan. De jonge moeder Leslia kan meepraten over de belemmeringen die het moederschap met zich meebrengt. Op haar achttiende trouwde Leslia en een jaar later werd haar eerste kind geboren, waardoor ze moest stoppen met haar opleiding. Op het moment dat we in gesprek zijn over het moederschap in haar souvenirwinkeltje in Antigua, is Leslia in verwachting van haar tweede kind. Ze vertelt: *“Als ik iets in mijn leven over mocht doen, zou ik ervoor kiezen om later te gaan trouwen dan ik nu heb gedaan. Doordat ik getrouwd ben, heb ik minder vriendinnen, geen diploma en is het daarom moeilijker om alles te bereiken wat ik wil.”*²⁵ Liever had Leslia eerst aan zichzelf gewerkt en was ze daarna pas begonnen aan het stichten van een gezin. Veel meisjes delen deze mening en geven daarom aan dat zij het liefst gemiddeld rond hun vijfentwintigste levensjaar willen trouwen en kinderen willen krijgen. Ook willen zij het liefst een klein gezin, met enkel twee of drie kinderen, terwijl zij zelf juist vaak uit grote gezinnen komen. De reden hiervoor is dat kinderen veel geld kosten en de aanstaande moeders hun gezin het nodige willen kunnen bieden, zoals voldoende eten en onderwijs.

Naast het vormen van een gelukkig gezin, hoopt iedereen op een *“vida tranquila”* waarmee een leven met voldoende geld, eten en de mogelijkheid zich te ontwikkelen bedoeld wordt. De meisjes dromen over het bouwen van een huis waarin iedereen zijn eigen veilige plek heeft en die alle benodigde spullen bevat.

Op de vraag hoe het ideale huis voor later eruit zal zien, geeft Cecilia de volgende beschrijving:

²⁵ Interview met Leslia Hernandez, 14 april 2011

“Ik wil een veilige plek voor mijn kinderen en dat iedereen participeert in het huishouden. Mijn ideale huis is een groot huis met een terras. Ik wil vrijheid voor mijn kinderen, zodat ze in huis kunnen spelen en niet de straat ophoeven. Het huis moet vier of vijf verschillende ruimtes hebben: een gang, een eethoek, een tuin en een speelplaatsje voor de kinderen. De kinderen moeten gescheiden kamers krijgen. Verder is er een televisie, een radio, een fornuis en een wasmachine in mijn ideale huis.”²⁶

Andere beschrijvingen sluiten hierbij aan. Zo hoopt Marlin later in een groot huis te gaan wonen met voor iedereen een eigen kamer, een tuin en een zwembad en zou Angela in een groter huis willen gaan wonen dan nu en zou ze alle muren in haar lievelingskleur rood willen schilderen. Echter blijft het meest gehoorde antwoord dat het huis er niet zo toe doet, maar de familie en geluk wel.

De dromen die de meisjes koesteren kunnen dus verdeeld worden in dromen op de korte termijn en dromen op de lange termijn. Deze dromen worden niet zomaar gekoesterd en nagestreefd, maar worden beïnvloed door de omstandigheden waarin de jonge vrouwen zich bevinden. Dit zal in de volgende paragraaf besproken worden.

5.3 Constructie van dromen

De theorie over toekomstdromen stelt dat aspiraties en dromen voor de toekomst worden beperkt of juist verrijkt door individuele en contextuele factoren. Bulbeck (2004) beargumenteert dat vrouwen tegenwoordig meer belang hechten aan hun carrière en dat ze precies weten wat ze willen doen met hun leven. Dat deze keuzes niet vrij gemaakt worden maar een product zijn van structurele en culturele grenzen zoals gender, etniciteit en seksualiteit, stelt Thomson (2005) naar aanleiding van een studie onder jonge vrouwen in Finland en Groot-Brittannië. Ook in Guatemala blijkt dat de meisjes niet zomaar ‘dromen’. Verschillende factoren oefenen invloed uit op verwachtingen en aspiraties voor de toekomst, en de belangrijkste zullen in deze paragraaf besproken worden.

De eerste factor, behorende tot de individuele context, is de persoonlijke geschiedenis van de meisjes. De gebeurtenissen in het leven van de vrouwen spelen een rol bij het vormen van hun ideeën over de toekomst. Een voorbeeld hiervan is het huiselijk geweld

²⁶ Interview met Cecilia López, 15 maart 2011

waar Cecilia jarenlang mee werd, en nog steeds wordt, geconfronteerd. Net als haar broer drinkt haar vader veel, waardoor beide mannen vaak agressief thuiskomen. Cecilia vertelt:

“Het geweld bij ons thuis heeft mijn beeld over mannen totaal veranderd. Eerst dacht ik dat ik nooit zou willen trouwen of een vriendje zou willen omdat ik dacht dat iedere man zoals mijn vader en broer zou zijn. Dat denkbeeld heb ik intussen niet meer, maar mijn thuissituatie heeft ervoor gezorgd dat ik later in mijn familie meer gelijkheid wil tussen mij en mijn man. Ik wil dat mijn man verantwoordelijk is en niet rookt en niet drinkt, om zulke problemen als mijn ouders hadden, te voorkomen.”²⁷

De opvatting van Cecilia over haar toekomstige familie is dus gebaseerd op haar persoonlijke ervaring met huiselijk geweld. Tegelijkertijd is bovenstaand citaat een voorbeeld van de contextuele factor genderongelijkheid, de tweede belangrijke factor in de constructie van ideeën voor later. Cecilia weet dat haar huishouden niet het enige is waar huiselijk geweld voorkomt, maar dat veel families in San Mateo hiermee te maken krijgen. De genderongelijkheid in het dorp speelt mee in haar beeldvorming over de omvang en serieusheid van het probleem. Hieruit blijkt dat de scheidingslijn tussen individuele en contextuele factoren niet altijd even duidelijk te trekken is. Een ander voorbeeld is de uitspraak van Maria Socorec, die in een interview zegt: *“Mijn verleden is een voorbeeld van hoe ik niet wil leven in de toekomst”*. Maria legt uit dat zij en haar familie op dit moment geen ‘goed’ leven kunnen leiden en dat ze hoopt dat ze in de toekomst niet op dezelfde manier hoeft te lijden.

“De grootte van ons gezin is voor mij een van de problemen waardoor we het nu moeilijk hebben en een van de oorzaken waardoor we leven in armoede. Er moeten tien mensen eten en mijn jongere broertjes moeten naar school. Soms kost dat zoveel geld dat er voor de rest niks meer overblijft. Daarom wil ik later maar twee of drie kinderen, om hen een beter leven te kunnen laten leiden. Dat ik ervoor kan zorgen dat zij niet zoveel hoeven te lijden als ik doe.”²⁸

De problemen als gevolg van armoede waarmee Maria te maken krijgt, en zoals uit haar woorden blijkt, veel last van ondervindt, leiden ertoe dat ze nu al bezig is om een oplossing

²⁷ Diepte-interview met Cecilia López, 5 april 2011

²⁸ Diepte-interview met María Socorec, 12 april 2011

voor later te bedenken. Net als Maria zijn er meer meisjes die wensen zij dat zij hun kinderen een betere jeugd kunnen bieden dan die zij zelf hebben gehad.

De problemen door armoede vormen de derde belangrijke factor in de constructie van toekomstdromen. De economische klasse waarin de vrouwen zich bevinden, blijkt een cruciale rol te spelen in de dromen voor later. Doordat veel meisjes dingen missen in het leven, zijn het vaak deze 'gaten' die zij op willen vullen om hun leven te kunnen verbeteren. Geld en materie spelen dan ook in veel toekomstdromen van de armeren een grotere rol dan in dromen van meisjes die in mindere mate geteisterd worden door armoede.

Naast het opvullen van de gebreken door geld, proberen de meiden ook op andere manieren te krijgen wat zij op dit moment niet hebben. Omdat er in de dorpen meestal geen doktoren zijn en het te duur is om naar Antigua te reizen om daar een dokter te bezoeken, wil Maria medicijnen gaan studeren op de universiteit. Zo kan ze haar familie en dorpsgenoten helpen als die ziek zijn. Door het gebrek aan doktoren, kwam Maria op het idee dat ze zich in wil zetten voor de mensen die hier last van hebben. Hetzelfde geldt voor haar vriendin Magda, die later het liefst bij justitie wil gaan werken: *"Ik wil vechten voor meer rechten voor armen, omdat die vaak met discriminatie te maken krijgen en veel arme mensen geen hulp krijgen. Die mensen wil ik kunnen helpen"*.²⁹ Dat Magda deze droom koestert, is door haar eigen ervaring met discriminatie en armoede. Net als bij Maria en de rest van de meisjes uit de dorpen, is de lage economische positie van Magda de reden voor het hebben van dergelijke dromen.

Tegelijkertijd zorgt de economische positie van de meisjes ervoor in hoeverre zij dromen koesteren voor later. Meisjes die in grote mate geconfronteerd worden met armoede, hebben vaak minder en minder gedetailleerde dromen. Zij zijn van mening dat het beter is zich bezig te houden met het hier en nu, omdat dat er meer toe doet dan hun leven in de toekomst, vaak omdat die voor deze groep meisjes onzeker is. Een voorbeeld hiervan is Angela, die me vertelde dat ze al druk genoeg bezig is met de vraag of er vanavond wel genoeg eten op tafel zal staan. *"Hier in het dorp zijn zoveel problemen dat je niet weet wat er morgen gaat komen of gaat veranderen. Ik denk dat het goed is om te strijden voor de dingen die je nog niet hebt in het leven, maar de toekomst is onzeker en je kan er niet van op aan."*³⁰ Deze uitspraak illustreert het feit dat sommige meisjes soms nog helemaal niet zo

²⁹ Informeel gesprek met Magda López, 18 maart 2011

³⁰ Interview met Angela Belasquez, 31 maart 2011

met hun toekomst bezig zijn en vormt een schril contrast met meisjes uit hogere economische klasse die hun toekomst min of meer al helemaal uitgestippeld hebben. De dromen worden dus gevormd door de omstandigheden waarin de vrouwen verkeren en hangen samen met contextuele zaken als genoten educatie, het leven in een dorp of stad, het sociale netwerk, etc. Hoe kleiner de kans is de eigen toekomst te verbeteren (door gebrek aan de juiste middelen), hoe minder toekomstdromen de vrouwen koesteren.

Al met al blijkt dat de contextuele factoren genderongelijkheid en armoede in de regio een belangrijke rol in de vorming van toekomstdromen. Beide factoren oefenen invloed uit op verwachtingen, aspiraties en dromen voor later. Samen met deze contextuele factoren, spelen individuele ervaringen een belangrijke rol in het constructieproces. De lijn tussen de contextuele en individuele factoren is niet altijd even duidelijk en hangt vaak samen. Beide categorieën zorgen voor bewustwording onder de meisjes van hun situatie op dit moment en hoe zij deze willen en kunnen veranderen voor de toekomst. Met andere woorden nemen de vrouwen bovengenoemde aspecten dus mee wanneer zij plannen maken of fantaseren over hun toekomst en worden deze inderdaad beperkt of juist verrijkt door individuele en contextuele factoren.

5.4 Realisatie en strategieën

Dat veel meisjes, mede door hun huidige situatie, gedreven worden om hun leven in de toekomst te verbeteren, blijkt uit de dromen en optimistische gedachten die zij koesteren. En dat het niet voor iedereen even makkelijk is om deze dromen na te jagen, weten de jonge vrouwen ook. Omdat er obstakels zijn op de weg naar hun doelen en die op een of andere manier omzeild moeten worden, ontwikkelen zij strategieën die de realisatie gemakkelijker moeten maken. Deze paragraaf gaat over de obstakels die zij onderweg tegenkomen en de strategieën die toegepast worden om deze te overwinnen.

De mate waarin het mogelijk is voor de meisjes om hun toekomstplannen te realiseren, hangt af van de positie die zij innemen in de maatschappij. Voor vrouwen met een lage economische positie is het onwaarschijnlijker en moeilijker om hun ambities en dromen voor de toekomst te bereiken in vergelijking met vrouwen uit een hogere economische klasse. Desondanks blijkt dat de dromen die vrouwen met een lage positie koesteren, niet veel verschillen van die van vrouwen met een hogere klasse-positie. Wel is er een verschil aan te

tonen in het vertrouwen dat de meisjes hebben over het waarmaken van hun toekomstdromen: de armere meisjes denken dat veel dromen altijd dromen zullen blijven, omdat de dromen door hun omstandigheden onhaalbaar zijn.

De obstakels die de jonge vrouwen tegenkomen en de realisatie van hun dromen belemmeren, zijn dezelfde als de obstakels die zij tegenkomen in het dagelijks leven, zoals het gebrek aan educatie en daarmee een diploma. Samen met gebrek aan tijd, heeft het gebrek aan een diploma tot gevolg dat veel dromen over de ideale baan niet te behalen zijn, wat op zijn beurt weer gevolgen heeft voor het hebben van voldoende geld, dat nodig is om andere dromen over de toekomst te bereiken.

“Ik weet niet of ik mijn droom om in een winkel te gaan werken, kan vervullen, want ik moet dan thuis zijn voor mijn kinderen en het huishouden runnen, waardoor ik geen tijd zal hebben om ook nog te werken. En hoe zou ik dan mijn ideale huis kunnen bereiken, als ik niet kan werken?”³¹

Niet alleen vormt armoede een grote belemmering in de vervulling van toekomstdromen, want ook voor het bereiken van het ideale gezin bestaan er obstakels. Veel meisjes vinden het lastig om een goede man te vinden, omdat zij het idee hebben dat mannen niet nadenken over hun toekomst, niet serieus zijn en er veel mannen zijn die vreemdgaan en hun vrouw niet goed behandelen. Zo vertelt Martha, een achttienjarig meisje uit Antigua waarmee ik twee maanden lang onder een dak heb gewoond, dat het niet zo makkelijk is om de perfecte man te vinden: *“Veel mannen zijn bezig met feesten. Ze roken, drinken en leven in het moment. Ze denken niet na, zijn dominant en gaan alleen maar vreemd. Van zulke mannen kan je niet op aan.”³²* Ook Heidy weet niet of ze wel een geschikte partner zal vinden in de toekomst:

“Het is lastig om een goede man te vinden, omdat veel mannen verkeerde invloed van vrienden ontvangen. De mannen hier zijn een beetje lui en gaan vaak vreemd. Er bestaat veel machismo, en de problemen ontstaan meestal pas na het trouwen. Dan mag de vrouw bijvoorbeeld ineens niet meer het huis uit en gaat de man meer geweld gebruiken. Zo’n man wil ik niet, dan trouw ik liever niet.”³³

³¹ Interview met Cecilia López, 15 maart 2011

³² Interview met Martha Cojolán, 28 maart 2011

³³ Interview met Heidy Hernández, 2 april 2011

Om bovengenoemde obstakels te omzeilen, passen de jonge vrouwen bepaalde strategieën toe om hun dromen (alsnog) te kunnen bereiken. De manier waarop zij dit doen, verschilt per persoon. Sommigen zien het blijven volgen van een opleiding en het verdienen van geld als het enige wat ze op dit moment kunnen doen voor hun toekomst. Anderen, die al geen opleiding volgen en geen baan hebben, vertrouwen op God en proberen een zo correct mogelijk leven te leiden zodat God hen bijstaat in de toekomst.

Andere strategieën die de meisjes toepassen zijn de zoektocht naar een geschikte man om bepaalde dromen snel realiteit te laten worden, of juist het uitstellen hiervan om eerst andere doelen te bereiken, waarbij het huwelijk en moederschap juist als belemmering wordt gezien. Eerder in dit hoofdstuk werd het voorbeeld gegeven van Magda, die ondanks dat ze al een paar jaar een relatie heeft, nog niet in het huwelijksbootje wil stappen, maar eerst aan haarzelf wil werken. Één deur verder, namelijk die van Cecilia, heersen hele andere denkbeelden. In tegenstelling tot haar buurmeisje, is Cecilia nu al op zoek naar een man met wie ze zo snel mogelijk zou willen trouwen. *“Ik wil een knappe man, die niet al te lang is, niet al te bruin, en aardig en respectvol is.”* Met ‘niet al te bruin’ doelt ze op een *ladino*, omdat ze gelooft dat ze meer kansen zal krijgen als ze met een *ladino* getrouwd is. Zelf is Cecilia, net als het overgrote deel van de meisjes die ik heb ontmoet, een *indigena*, en kan daardoor meer last ondervinden in bijvoorbeeld het vinden van werk, omdat er veel discriminatie bestaat. Leslia, ook een *indigena*, legt uit dat *ladinos* vaak denken dat *indigenavrouwen* ongeschikt zijn om te werken, omdat zij een stempel met ‘analfabeet’ en ‘dom’ op zich gedrukt krijgen. De meisjes leggen uit dat *ladinos* vaak rijker en meer onderwezen zijn dan *indigenas*, wat ertoe leidt dat die vaker een baan toegewezen krijgen en zich kunnen onttrekken aan de armoede in de dorpen. Vandaar dat een meisje als Cecilia, die vanwege haar positie later financieel afhankelijk zal zijn van haar man, hoopt dat haar aanstaande een *ladino* zal zijn. Zo zal ze een stap dichterbij zijn in de realisatie van haar dromen.

De strategieën worden toegepast om de obstakels te overwinnen, maar vormen geen oplossing voor de problemen. Het is dan ook de vraag of er wel een oplossing is. Wat de jonge vrouwen betreft, bestaat er niet echt een goede oplossing. Maria Gutierrez vertelt:

“Wie zou ons nou kunnen helpen? We zijn hier niet de enigen zonder geld, armoede is in Alotenango een groot probleem en iedereen probeert zichzelf te redden. Er zijn zoveel arme mensen,

die kunnen geen hulp bieden aan anderen. De enige oplossing voor de problemen is het vinden van goed werk.”³⁴

Ook over hulp van buitenaf zijn de jonge vrouwen sceptisch. *“De regering helpt wel en werkt aan het onderwijs. De basisschool is bijvoorbeeld gratis.”*, zegt Heidy, die zelf een beurs ontvangt van een vrijwilligersorganisatie. *“Het volgende probleem is alleen dat ook de materialen nog geld kosten, en de mensen dat niet kunnen betalen”*. De hulp die wordt geboden is daarmee niet toereikend en vormt dus geen oplossing voor de problemen. In Antigua bestaan verschillende vrijwilligersprojecten die hulp bieden aan meisjes zoals Heidy, maar kunnen lang niet iedereen helpen. De jonge vrouwen zullen het zelf moeten doen, maar zeggen wel kracht te putten uit hun omgeving. De familie speelt een belangrijke rol in de strijd die de meisjes leveren om hun toekomst te verbeteren. Door mentale steun en vertrouwen worden zij gemotiveerd door te blijven vechten voor wat zij het liefst willen. De enige oplossing volgens hen is het positief in het leven staan, de wil om te strijden en pas genoeg met het beste te nemen.

Problemen door armoede en sociale uitsluiting en *machismo* zorgen ervoor dat de vrouwen belemmerd worden in het bereiken van hun dromen. Volgens de meisjes zijn de belangrijkste benodigdheden voor de realisatie hiervan dan ook volgen van onderwijs, het vinden van werk en het hebben van geld en steun door de omgeving. De lage sociaal-economische positie van de vrouwen maakt de realisatie van de dromen onwaarschijnlijker, waardoor voor velen de dromen die zij koesteren, voor altijd dromen zullen blijven.

5.5 Conclusie

De toekomstdromen die de jonge vrouwen in de dorpen rondom Antigua koesteren, zijn niet zomaar dromen. De dromen hebben alles te maken met de omstandigheden waarin zij zich bevinden en vormen een weerspiegeling van de betekenissen die ten grondslag liggen aan de dromen. De factoren genderongelijkheid en armoede oefenen invloed uit op dromen en verwachten voor later en dienen als voorbeeld van hoe de meisjes het niet willen hebben in de toekomst. Ook individuele ervaringen en karakter spelen een belangrijke rol in de constructie van de toekomstdromen. De dromen van de meisjes uit Guatemala zijn een

³⁴ Interview 11 april 2011

product van contextuele aspecten en worden geconstrueerd in combinatie met het persoonlijk verleden van de jonge vrouwen. Wanneer de vrouwen fantaseren over de toekomst, nemen zij bewust of onbewust de individuele en contextuele factoren mee in hun plannen voor de toekomst.

Om al hun dromen waar te kunnen maken, zetten de vrouwen bepaalde strategieën in om de obstakels die zij tegenkomen te omzeilen. Door strategieën zoals het bidden tot God en zo hard werken, maar bijvoorbeeld ook door te trouwen met een rijke man, proberen de jonge vrouwen hun kansen voor later te vergroten.

De mate waarin het mogelijk is voor de meisjes om hun toekomstplannen te realiseren, hangt dus af van de positie die zij innemen in de maatschappij. De gevolgen van armoede en sociale uitsluiting vormen obstakels in de realisatie van de dromen waardoor voor degenen die hier het hardst door getroffen worden, de kans groter is dat hun dromen onvervulbaar zullen blijven.

Hoofdstuk 6 Conclusie

In deze scriptie heb ik geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag hoe armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid zijn gerelateerd aan toekomstdromen van jonge vrouwen in Guatemala. Om deze relatie aan te kunnen tonen, is er een kader gevormd waarin de belangrijkste opvattingen en theorieën zijn behandeld, die tevens als uitgangspunt hebben gediend voor het veldonderzoek. Hierin werd een samenhang tussen de begrippen armoede en sociale uitsluiting aangetoond, door te stellen dat sociale uitsluiting (de mogelijkheid om te participeren in de samenleving) ontstaat op plekken waar er sprake is van armoede en ongelijkheid. Naar aanleiding van mijn onderzoeksbevindingen sluit ik me aan bij Greig, Hulme en Turner (2007:16) en Ellis (1984) die beargumenteren dat sociale uitsluiting een onderdeel is van het begrip armoede. Door gebrek aan financiële bronnen is er niet genoeg geld om naar school te gaan of een opleiding af te maken, wat leidt tot een beperkte kans op het vinden van een baan. Hierdoor worden veel jonge vrouwen in Guatemala beperkt tot hun huis, wat tegelijkertijd zijn weerslag vindt in het sociale leven van de meisjes. Hieruit blijkt dat armoede niet alleen een kwestie is van het niet 'hebben' van bijvoorbeeld geld, voedsel en fatsoenlijke behuizing, maar ook, wat aansluit bij Sen's *capabilities approach*, het niet 'kunnen' van keuzes maken, sociale relaties onderhouden en de situatie veranderen (Sen, 1984, 1993, 2001 in: Greig et al, 2007:21-22), of met andere woorden: sociale uitsluiting.

In het contextuele gedeelte is besproken dat Guatemala diep geraakt wordt door armoede en ongelijkheid en dat armoede het grootst is op het platteland en onder *indigenas*. Deze bevolkingsgroep is in hoge mate afhankelijk van landbouw en werk in de informele sector, vaak doordat er onder hen gebrek aan educatie bestaat. In de dorpen waar ik onderzoek heb gedaan, is dit niet anders. Doordat de meisjes geen opleiding hebben gevolgd kunnen zij geen 'goede' baan vinden en blijven hierdoor hangen in de vicieuze cirkel van armoede. De beperkingen die armoede met zich meebrengt zijn uiteenlopend, maar tegelijkertijd intersectioneel: de ene beperking vloeit voort uit de andere en heeft op zijn beurt weer invloed op andere aspecten. Waar armoede in de 'smalle' zin begint, gaat sociale uitsluiting verder, wat zorgt voor een grote en diepgaande impact van armoede op het dagelijks leven van de jonge vrouwen.

Net als armoede, heeft sociale uitsluiting ingrijpende effecten op het leven van jonge vrouwen. Zij worden uitgesloten van activiteiten op sociaal gebied en hebben nauwelijks politieke invloed. De vrouwen worden extra getroffen door uitsluiting, omdat zij vanwege bepaalde verwachtingspatronen gebonden zijn aan het huis en door financiële afhankelijkheid niet volledig in de samenleving kunnen participeren.

Naast de concepten armoede en sociale uitsluiting, is er in deze scriptie veel aandacht besteed aan genderongelijkheid. Inzicht in dit onderwerp is essentieel bij de analyse van toekomstdromen van jonge vrouwen in Guatemala, omdat deze ongelijkheid een grote rol speelt in hun leven. We hebben gezien dat genderongelijkheid diep geworteld zit in de Guatemalteekse patriarchale samenleving. De ondergeschikte positie van de vrouw wordt gevormd door de historie van de *macho-cultuur*, gebrek aan werkgelegenheid voor de bevolking in het algemeen en vrouwen in het bijzonder, financiële afhankelijkheid, de lange werktijden van de vrouw om te kunnen overleven, gebrek aan politieke stem en analfabetisme.

In hoofdstuk twee is te lezen dat in de twintigste eeuw er een stereotype beeld bestond over genderpatronen in Latijns-Amerika, waarbij men de nadruk legde op het patriarchale model (Chant, 2002:549). Sommige wetenschappers zijn van mening dat deze patronen nog steeds bestaan in grote delen van Latijns-Amerika, maar anderen, waaronder Chant, zeggen dat deze langzaam maar zeker aan erosie onderhevig zijn (Chant, 2002:549). In het geval van Guatemala, en daarmee doel ik specifiek op de dorpen rond Antigua, zijn deze patronen nog altijd duidelijk zichtbaar. Daar heerst de opvatting dat vrouwen incapabel zijn om te werken en te studeren, waardoor zij vaak aan het huis gebonden worden om voor de kinderen en het huishouden te zorgen. Naar aanleiding van mijn onderzoek is de focus in deze scriptie binnen het concept genderongelijkheid, komen te liggen op huiselijk geweld. De Guatemalteekse meisjes geven dit aan als één van de grootste problemen in hun leven en wordt volgens hen gevoed door het heersende *machismo* en het gebruik en/of misbruik van alcohol. Eerder werd besproken dat volgens Buvinic (1999:24) huiselijk geweld ontstaat door genderongelijkheid, leeftijd, educatieniveau, socio-economische positie, samenstelling van het huishouden en vroege blootstelling aan agressiviteit. Flake en Forste (2006:20) zijn het hiermee eens, maar zien alcoholgebruik of –misbruik als belangrijkste veroorzaker van huiselijk geweld. Zelf zie ik alcoholmisbruik als een gevolg van de armoede en sociale

uitsluiting, die samen met genderongelijkheid (waaronder *machismo*) *triggers* zijn voor het huiselijk geweld in de dorpen.

Hoe de concepten armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid gekoppeld zijn aan toekomstdromen, blijkt uit de analyse van de constructie van deze dromen. Terecht stelt Sirin (2004:452) dat individuele en contextuele factoren zoals barrières door etnische ongelijkheid en gender, jongeren beperken of juist verrijken in hun aspiraties voor de toekomst. Ook Thomson (2005:86) heeft gelijk met het argument dat keuzes voor de toekomst begrensd zijn door structurele en culturele grenzen. De aspiraties en dromen voor de toekomst van jonge vrouwen in Guatemala zijn vooral gericht op het genieten van educatie, carrière en gezinsleven.

Om de toekomstdromen op deze gebieden en de constructie hiervan goed te kunnen begrijpen, is een beeld geschetst over het dagelijks leven van de jonge vrouwen, waarin de obstakels en belemmeringen waarmee zij te maken krijgen door processen van armoede, sociale uitsluiting en genderongelijk in kaart gebracht zijn. Deze vormen een belangrijk onderdeel in de dromen van de vrouwen, omdat de dromen die zij koesteren het product zijn van contextuele aspecten en geconstrueerd worden in combinatie met het persoonlijk verleden van de jonge vrouwen.

Net als in de vorming, spelen armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid ook een belangrijke rol in de realisatie van de toekomstdromen. Het niet kunnen vinden van werk door gebrek aan een opleiding en *machismo* hebben als gevolg dat mogelijkheden om de toekomst te verbeteren, worden beperkt. Door het toepassen van strategieën proberen de jonge vrouwen hun kansen voor later te vergroten. Er is gebleken dat de mogelijkheid om het vergroten van deze kansen, bepaald wordt aan de hand van economische factoren. In Guatemala is het voor de vrouwen met een lage economische positie moeilijker om hun ambities en dromen voor de toekomst te bereiken in vergelijking met vrouwen uit een hogere economische klasse.

De reden waarom de vrouwen dromen wat ze dromen, moeten we dus zoeken in een combinatie van contextuele factoren en individuele ervaringen. Problemen waarmee de meisjes te maken krijgen door armoede en ongelijkheid vormen de voedingsbodem voor de dromen, waarin korte metten wordt gemaakt met deze problemen. Er wordt in de dromen een tegenovergesteld beeld geschetst van de huidige situatie: hun dagelijks leven staat als symbool voor hoe zij het niet willen hebben in de toekomst. Het antwoord op de vraag hoe

de factoren armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid gerelateerd zijn aan de toekomstdromen, is dus kort gezegd dat deze factoren de voedingsbodem vormen voor dromen en aspiraties voor de toekomst. Alle dromen vinden hun oorsprong in de gevolgen van deze concepten en weerspiegelen een leven *zonder* armoede, sociale uitsluiting en genderongelijkheid. Maar het blijft de vraag of de meisjes ooit een dergelijk leven zullen bereiken. Vooralsnog blijkt dat het onwaarschijnlijk dat de jonge vrouwen in Guatemala hun dromen kunnen verwezenlijken en is de kans groot dat hun dromen voor altijd dromen zullen blijven.

Literatuurlijst

Ayres, R.L.

1998 *Crime and Violence as Development Issues in Latin America and the Caribbean*. Washington DC: the World Bank.

Behrman J.R., A. Gaviria and M. Székely

2002 Social Exclusion in Latin America: Introduction and Overview. Inter-American Development Bank Research Network Working Paper #R-445
<http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=773155>
(accessed 26 november 2010)

2003 *Who's In and Who's Out. Social Exclusion in Latin America*. Washington DC: Latin American Research Network.

Bhalla, A. & F. Lapeyre

1997 'Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework'. *Development and Change* 28: 413-433

Boeije, H.

2010 *Analysis in Qualitative Research*. London: SAGE Publications.

Bulbeck, C.

2004 'Schemes and Dreams: Young Australians Imagine Their Future'. *Hecate* 31(1): 73-85

Bull, S.

1998 'Machismo/Marianismo Attitudes, Employment, Education, and Sexual Behavior Among Women in Ecuador and the Dominican Republic'. *Journal of Gender, Culture, and Health* 3(1): 1-27

Buvinic, M., A. Morrison and M. Shifter

1998 'Violence in Latin America and the Caribbean: A Framework for Action'. *Inter-American Development Bank*: 3-34

Chant, S.

2002 'Researching Gender, Families and Households in Latin America: From the 20th into the 21st Century'. *Bulletin of Latin American Research* 21(4): 545-576

CPRC

2004 'The Chronic Poverty Report 2004-2005'
http://www.chronicpoverty.org/reources/cprc_report_2004-2005_contents.html
(accessed 22 December 2010)

ECLAC

2006 'Key Economic Figures for Latin America and the Caribbean'
<http://www.eclac.org/prensa/noticias/comunicados/5/24095/FactSheet03.20mar.PS31.pdf> (accessed 22 December 2010)

- Edwards, J.
2002 'Education and Poverty in Guatemala'. *Guatemala Poverty Assessment (GUAPA) Program*, technical paper no. 3: 1-71
- Ehlers, T. B.
1991 'Debunking marianismo: economic vulnerability and survival strategies among Guatemalan wives'. *Ethnology* 30(1): 1-14
- Ellis, G.F.R.
1984 'The dimensions of poverty'. *Social Indicators Research* 15(3): 229-253
- Fischer, E.F. & C. Hendrickson
2003 *Tecpan Guatemala: A modern Maya town in global and local context*.
Boulder: Westview Press
- Flake, D. & R. Forste
2006 'Fighting Families: Family Characteristics Associated with Domestic Violence in Five Latin American Countries'. *Journal of Family Violence* 21(1): 19-30
- Gilbert, A.
2004 The Urban Revolution. In: Gwynne, R.E. & C. Kay (eds.) *Latin America Transformed: Globalization and Modernity*, pp. 93-113. London: Arnold.
- Glebbeek, M.
2009 'Wat is armoede?' College in de cursus Inleiding in het Ontwikkelingsvraagstuk.
Utrecht: Culturele Antropologie UU, 23 november 2009
- Greig, A., D. Hulme and M. Turner
2007 *Challenging Global Inequality: Development Theory and Practice in the 21st Century*. New York: Palgrave Macmillan
- Goldstein, D.M.
2003 *Laughter out of Place: Race, Class, Violence, and Sexuality in a Rio Shantytown*.
California: University of California Press
- Grynspan, R.
1997 La Pobreza en América Latina y Estrategias para Superarla. In: Larín, R. M., D. Kruijt and L. van Vlucht Tijssen (eds.) *Pobreza, Exclusión y Política Social*, pp 93-112.
Costa Rica: Flasco.
- Harper, R.K & A.G Cuzán
2005 The economies of Latin America. In: Hillman, R. (eds.) *Understanding Contemporary Latin America*, pp. 148-173. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Karen, A. J.; Chesney-Lind, M.
1995 "Just Every Mother's Angel": An Analysis of Gender and Ethnic Variations in Youth Gang Membership, *Gender and Society* 9(4): 408-431

IADB

2002 The Changing Face of Poverty. In: *The Path out of Poverty*, pp. 8-14

Koonings, K.

2009 'Verstedelijking, armoede en uitsluiting in Latijns-Amerika'. College in de cursus Sociale uitsluiting en Stedelijk geweld. Utrecht: Culturele Antropologie UU, 11 november 2011

Koonings, K. & Kruijt, D.

2007a Introduction: the Duality of Latin American City Scapes. In: Koonings, K. & D. Kruijt (eds.) *Social exclusion, urban violence and contested spaces in Latin America*, pp 1-7. London, New York: Zed Books.

2007b Fractured Cities, Second-Class Citizenship and Urban Violence. In: Koonings, K. & D. Kruijt (eds.) *Social exclusion, urban violence and contested spaces in Latin America*, pp 7-23. London, New York: Zed Books.

Kruijt, D.

1997 Pobreza, Informalidad y Exclusión Social en Latino América. In: Larín, R. M., D. Kruijt and L. van Vlucht Tijssen (eds.) *Pobreza, Exclusión y Política Social*, pp 202-217. Costa Rica: Flasco.

Menjívar, C. & V. Agadjanian

2007 'Men's Migration and Women's Lives: Views from Rural Armenia and Guatemala'. *Social Science Quarterly* 88(5): 1243-1262

Moser, C.O.N.

1998 'The Asset Vulnerability Framework: Reassessing Urban Poverty Reduction Strategies.' *World Development* 26(1) : 1-19

1989 'Gender planning in the third world: Meeting practical and strategic gender needs'. *World Development* 17(11): 1799-1825

OECD

2001 'The DAC Guidelines: Poverty Reduction'
http://uu.blackboard.com/webapps/portal/frameset.jsp?tab_id= 2 1&url=%2fwebapps%2fblackboard%2fexecute%2flauncher%3ftype%3dCourse%26id%3d_16908_1%26url%3 (accessed 19 oktober 2010)

Olthoff, J.

2006 *A Dream Denied. Teenage Girls in Migrant Popular Neighbourhoods, Lima, Peru*. Amsterdam: Dutch University Press (Proefschrift Universiteit Utrecht)

Pazo, O.

2006 Desigualdad, Pobreza y Desarrollo
http://www.pucp.edu.pe/departamento/ciencias_sociales/images/documentos/2008%20Desigualdad,%20pobreza%20y%20desarrollo.pdf
(accessed 17 oktober 2010)

- Parker, R.G.
1991 *Bodies, Pleasures and Passions: Sexual Culture in Contemporary Brazil*. Boston: Beacon Press.
- Ramos, J.R.
1996 'Poverty and Inequality in Latin America: A Neostructural Perspective'. *Journal of Inter-American Studies and World Affairs* 38(2/3): 141-158
- Reimann, A.W.
2009 'Hope for the Future? The Asylum Claims of Women Fleeing Sexual Violence in Guatemala'. *University of Pennsylvania law review* 157 (4): 1199-1263
- Silver, H.
1994 'Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms'. *International Labour Review* 133(5-6): 531-578
- Sirin, S.R. et al.
2004 'Future aspirations of urban adolescents: A person-in-context model'. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 17(3): 437-460 (ongepubliceerd artikel)
- Stromquist, N.P.
2001 'What Poverty Does to Girls' Education: the Intersection of Class, Gender and Policy in Latin America. *Compare* 31(1): 39-57
- Thomson, R. et al.
2005 'Imagining Gendered Adulthood: Anxiety, Ambivalence, Avoidance and Anticipation'. *European Journal of Women's Studies* 12(1): 83-103
- Tompkins, C. & K. Sternberg
2004 *Teen Life in Latin America and the Caribbean*. California: Greenwood Press.
- UNDP
1997 Poverty in the Human Development Perspective: Concept and Measurement. In: *UNDP Human Development Report*, pp 15-23
2005 'The Millennium Development Goals: a Latin-American and Caribbean perspective' <http://www.undp.org/latinamerica/docs/Regionalenglish.pdf> (accessed 3 January 2011)
2008 'Women and poverty' <http://www.undp.org/women/docs/Gender-Equality-Strategy-2008-2011.pdf> (accessed 14 December 2010)
- Universidad Rafael Landívar
1995 *Los Pobres Explican la Pobreza: El Caso de Guatemala*. Guatemala: Instituto de Investigaciones Económicas y Sociales (IDIES).

World Bank

- 2000 The Nature and Evolution of Poverty. In: UNDP *World Development Report 2000/2001 - Attacking Poverty*, pp 15-29
- 2004 '*Poverty in Guatemala*'. Washington DC: The World Bank

Bijlagen

Bijlage 1

Reflectieverslag

Terugkijkend naar en –denkend over de afgelopen zes maanden die allemaal in het teken hebben gestaan van het bacheloronderzoek, komen gevoelens op van onzekerheid en frustratie, maar ook van tevredenheid en trots. Alledrie de fasen, het onderzoek voorbereiden, het onderzoek uitvoeren en het schrijven van deze scriptie kenden zo zijn hoogte- en dieptepunten, waarbij gelukkig de hoogtepunten overheersend waren.

Dat mijn nieuwe leven in Guatemala me goed is bevallen, blijkt uit de sterke gevoelens die ik nu alweer heb om terug te keren naar Latijns-Amerika. De taal, de mooie natuur, het klimaat, de aardige mensen en de kennis die ik op heb gedaan tijdens mijn verblijf, zorgden dat ik me thuis voelde in deze compleet andere wereld dan mijn studentenleven in Nederland. Hoe eng ik het ook in het begin vond, ik hield ervan om 's ochtends vroeg in de *chickenbus* te stappen om andere meisjes van mijn leeftijd te ontmoeten en urenlang met ze te praten. Het was verbazingwekkend hoeveel ze met mij over hun leven wilden delen, al bleek mijn onderwerp gevoeliger te liggen dan ik van te voren had verwacht en het was soms lastig om met deze sterke emoties om te gaan. Aan de ene kant wilde ik de meisjes natuurlijk niet aan het huilen maken, maar aan de andere kant gaf het me ook veel informatie. Ik heb dit dilemma opgelost door altijd duidelijk te maken dat ze zelf moesten bepalen wat ze wel en niet wilden vertellen, en ik heb altijd geprobeerd een goede vertrouwensband met de meisjes op te bouwen.

Het opbouwen van een goede band was lastig, omdat het veldwerk slechts acht weken besloeg en dit weinig tijd is om een dergelijke relatie tot stand te brengen. Toch is het me goed gelukt om met een aantal meisjes heel intensief op te trekken: bij hen ben ik regelmatig thuis geweest, heb ik geholpen met de huishoudelijke taken en heb ik activiteiten ondernomen buiten het huis, zoals wandelingen en partijtjes voetbal. Sommigen zagen mij als hun vriendin en keken altijd uit naar de dag dat ik zou komen. Natuurlijk was ik heel blij dat de meisjes zo over mij dachten, maar het gaf me soms ook het gevoel dat ik ze teleurstelde als ik het druk had met andere onderzoeksactiviteiten. De dagen die we samen doorbrachten onderbraken namelijk de sleur waar de meisjes zich in bevinden, wat me het gevoel gaf dat ik iets specials voor hen betekende. Ik vond het fijn dat ik de meisjes iets terug kon geven voor al de tijd en moeite die ze in mij en mijn onderzoek hebben gestoken.

Ik ben met de jonge vrouwen in contact gekomen door me aan te sluiten bij verscheidene hulporganisaties in Antigua, om er zeker van te zijn dat ik met mijn beoogde doelgroep te maken had. Zonder deze organisaties zou dit een stuk lastiger zijn geweest. Daarom zou ik de volgende keer liever onderzoek doen binnen een organisatie, omdat dit naar mijn mening gemakkelijker en misschien ook wel gericht is. Maar of je nou onderzoek doet via een organisatie of helemaal op eigen benen staat: ik heb geleerd dat je als onderzoeker altijd afhankelijk bent van de context. Een goede voorbereiding van het onderzoek en kennis over het land is essentieel, maar pas door er te zijn, krijg je pas een echt goed beeld over de mogelijkheden en aanpak van het onderzoek. Mijn veldwerkervaring heeft mij geleerd dat een onderzoeker zich flexibel moet kunnen opstellen en zich moet kunnen aanpassen aan een nieuwe omgeving.

Wat ik ook heb geleerd over de rol van de onderzoeker, is dat deze met tal van emoties te maken krijgt en dat het niet altijd even makkelijk is om deze los te laten. Meestal waren mijn gevoelens positief: altijd had ik zin om mijn informanten te zien en weer meer van ze te leren. Ik kan me een moment herinneren dat ik ze tegenkwam in de achterbak van een jeep in Antigua, tijdens een van de processies in aanloop van Semana Santa. Ze lachten en hadden plezier. Toen ik dit zag, was ik zo blij, omdat ik ze dit zo gunde na hun problemen en ellende die ze met mij hadden gedeeld. Tegelijkertijd was dit een teken dat ik me misschien teveel inleefde in de meisjes en wel erg dichtbij kwam, terwijl er eigenlijk een zekere afstand moet bestaan tussen de onderzoeker en de informant. Op andere momenten voelde ik me juist verdrietig, en lieten de trieste verhalen die ik die dag had gehoord, me niet meer los. Het was moeilijk onder ogen te zien dat deze meisjes, met dezelfde leeftijd als ik, niet het leven kunnen leiden dat ze willen leiden. Ik voelde me bevoorrecht door het feit dat ik Nederlandse ben en vond het oneerlijk dat je kansen in het leven gebaseerd zijn op toeval, namelijk het land waar je wordt geboren.

Ondanks deze warboel van emoties en onbegrip op sommige momenten, heb ik genoten van de tijd in Guatemala. Deze geweldige veldwerkervaring en de meisjes die ik heb ontmoet, zullen me voor altijd bijblijven.

Afbeelding 6: *Veldwerkfoto* – het wassen van kleren met Julia, het dertienjarige zusje van hoofdinformante Cecilia. *San Mateo, 4 april 2011*

Soñando con el futuro:*La construcción y realización de los sueños del futuro de las mujeres jóvenes cerca de
Antigua, Guatemala*

El objetivo de esta tesis es mostrar cómo la pobreza, la exclusión social y la desigualdad de género están relacionados con los sueños del futuro de las mujeres guatemaltecas. Para entender esta relación, he discutido estos conceptos en un marco teórico. Primero me concentro en la interdependencia de la pobreza y la exclusión social. Explico que la exclusión social, que es la imposibilidad de participar en la sociedad, se origina en lugares donde hay pobreza y desigualdad. La exclusión social es parte del concepto 'pobreza' (Greig et al, 2007:16; Ellis, 1984). Por motivo de la falta de recursos económicos de las mujeres jóvenes en Guatemala, no hay suficiente dinero para ir a la escuela o complementar una formación, que lleva a una oportunidad limitada para encontrar un trabajo. Por eso, el entorno de muchas mujeres se limita a la casa y no tienen una red social adecuada. Eso muestra que la pobreza no solo es no 'tener' cosas como dinero, comida y una vivienda digna, pero también no 'poder' mantener relaciones sociales, cambiar la situación actual y elegir, en suma: la exclusión social.

En el capítulo del contexto trato estos conceptos en la situación actual en Guatemala. Este país está afectado por pobreza y desigualdad, principalmente en los lugares rurales y entre las personas indígenas. Los pueblos son dependientes de la agricultura y trabajo en el sector informal (en este caso se significa limpiar casas o hacer tortillas), siempre debido a la falta de educación de la gente que vive en las zonas rurales. También en los pueblos cerca de Antigua, las chicas no pueden encontrar un buen trabajo porque no tienen una papelería completa: por eso ellas no tienen la posibilidad de cambiar sus situaciones y están pegadas en el círculo vicioso de pobreza. El impacto de la pobreza y también de la exclusión social es muy grande y profundo en la vida diaria de las mujeres y tiene en su cargo que muchas chicas no están contentas con sus vidas. Según las chicas hay algunas maneras para resolver problemas con exclusión social, por ejemplo la religión, pero eso sólo ofrece inclusión parcial, porque la causa es más profunda.

Comprensión de la desigualdad de género también es muy importante para entender la vida de las chicas en los areas rurales en Guatemala. En general, en América Latina, la mujer tiene un posición inferior comparado a los hombres. La posición subordinada de las mujeres en esta zona, es el producto de la historia de la cultura machista, la falta de empleo para la población en general y a las mujeres en particular, la dependencia económica, las horas largos de trabajo para sobrevivir, la falta de voz política y el analfabetismo. En los pueblos cerca de Antigua también hay desigualdad entre las mujeres y los hombres. Allí existe el punto de vista que las mujeres estan incapable para estudiar y trabajar, cual es la razón que el eterno social de las mujeres se limita a sus casas para cuidar los niños y hacer todas las oficios en la casa.

Las chicas en los pueblos consideran esta desigualdad injusto y quieren combatir la injusticia. El problema lo más grande para ellos es la violencia doméstica: casi todo las chicas tienen experencia con este tipo de violencia en el pasado, pero también hoy en dia ese caso se da siempre. La causa para la violencia es el machismo y que hay muchos hombres que toman demasiado.

La pobreza, exclusión social y la desigualdad de género son cosas importantes cuando estamos tratando de entender por que las mujeres jóvenes estan soñando cual ellas soñan. Los obstáculos y barreras de rechazo de la pobreza, desigualdad y exclusión social, son una parte importante en la construcción de los sueños. Los sueños se basan en todos los problemas y experencias negativas del pasado y presente, para obtener un futuro *sin* estos problemas. Por ejemplo, las chicas soñan sobre un futuro con suficiente dinero, con la oportunidad para que los niños asistan a la escuela y con un lugar seguro con las necesidades principales. Las vidas de las chicas ahora, son ejemplos como que ellas no quieren vivir en el futuro. Por eso podemos concluir que los sueños del futuro estan construido por factores contextuales y factores individuales.

Lo mismo se aplica a la realización de los sueños. La pobreza, la exclusión social y la desigualdad de género son factores importantes en la realización, porque causan muchos obstáculos: la incapacidad para encontrar trabajo por la falta de una formación y machismo tienen la consecuencia que las posibilidades para mejorar el futuro estan limitadas. Las mujeres jóvenes usan estrategias, como pedir a Dios y trabajar muy duro para obtener dinero, para vencer los obstáculos y aumentar sus posibilidades para sus futuros. Sin embargo, los problemas son bastante grandes y será muy difícil para ellas realizar todo lo que quieren.

Para las mujeres con una posición mínima en Guatemala, y también en otros lugares del mundo, es más complicado y improbable alcanzar sus aspiraciones y sueños comparada a las mujeres con mejores condiciones de vidas.

En resumen, la respuesta de la pregunta cómo pobreza, exclusión social y desigualdad de género están relacionados con sueños del futuro, es que estos conceptos/factores son el caldo de cultivo de los sueños y aspiraciones del futuro. Todos los sueños muestran una vida sin problemas por la pobreza, exclusión y desigualdad. Simultáneamente los factores forman obstáculos para realizar los sueños y la pregunta sigue siendo si una vida como esta, es posible para las chicas. Por la pequeña posibilidad de cambio de la situación actual, parece poco probable que las mujeres jóvenes en Guatemala pueden realizar sus sueños. Lo más probable es que sus sueños siguen siendo sueños para siempre.

Tabel 2 Net Enrollment Rates, by Level and Group

% of target aged children that are enrolled in school									
	Pre-Primary			Primary			Secondary		
	All	Male	Female	All	Male	Female	All	Male	Female
Total	23%	22%	25%	79%	81%	76%	25%	26%	24%
Non-Indigenous	27%	27%	28%	84%	71%	86%	32%	32%	33%
Indigenous	18%	16%	20%	75%	82%	67%	14%	18%	11%
K'iche	21%	18%	25%	71%	78%	64%	17%	23%	12%
Q'eqchi	15%	15%	14%	59%	65%	52%	6%	9%	3%
Kaqchiquel	23%	17%	30%	77%	78%	77%	23%	28%	17%
Mam	15%	15%	15%	75%	78%	71%	9%	9%	10%
Other	16%	16%	16%	71%	75%	67%	13%	17%	10%
Urban	35%	32%	38%	85%	88%	82%	46%	48%	44%
Rural	17%	17%	18%	75%	78%	72%	12%	14%	10%
Non-Poor	39%	35%	43%	90%	90%	89%	44%	44%	45%
All Poor	17%	18%	17%	78%	81%	75%	13%	16%	10%
Extreme Poor	13%	13%	12%	58%	65%	53%	3%	3%	2%

Bron: World Bank calculations using the ENCOVI 2000, Instituto Nacional de Estadística – 2000 (World Bank 2004:97)

Bovenstaande tabel geeft de dekking van schoolbezoek in Guatemala weer. Uit de tabel blijkt dat er hiaten zijn in het schoolbezoek, vooral bij meisjes, *indigenas*, kinderen op het platteland en de armen. Pre-primaire dekking is over het algemeen laag, vooral onder rurale, inheemse en arme kinderen. De belangrijkste hiaten op de *primaria* worden gevormd door a) meisjes in het algemeen en in het bijzonder inheemse meisjes, waarvan een derde deel van deze personen niet staat ingeschreven op een school, b) door *indigenas*, in het bijzonder de *Q'eqchi*, c) door kinderen die wonen op het platteland, onder wie een kwart niet ingeschreven staat en d) door armen en extreem armen.

Afbeelding 7: In het dorp Alotenango wonen veel mensen onder de armoedegrens en daarom is de behuizing vaak slecht. Huizen zijn gemaakt van golfplaat of van bamboe, met zeilen om water en wind buiten te houden. *Alotenango, 11 april 2011*

Afbeelding 8: Van links naar rechts: de moeder van María, Cecilia en María bij haar thuis in San Mateo. Net als hier missen veel huizen in het dorp een vloer en zijn er slechts een aantal spullen in huis, terwijl de gezinnen vaak groot zijn (rond de tien personen). De bevolking van de dorpen moet zien te overleven met het weinige dat zij bezitten. *San Mateo, 7 maart 2011*

Afbeelding 9: De bevolking van de dorpen is in grote mate afhankelijk van de landbouw, maar de inkomsten in deze sector zijn onzeker. De oogst, en daarmee het inkomen, is afhankelijk van weersomstandigheden. In San Mateo is het al tijden droog, waardoor de gewassen onbruikbaar zijn geworden en eigenaren niet kunnen werken en geen geld kunnen verdienen. *San Mateo, 11 maart 2011*

Afbeelding 10: Cecilia (rechts) en haar zus werken op het platteland als zij al hun taken in huis uitgevoerd hebben. Ze plukken de planten met bonen die na gemiddeld drie maanden droog genoeg zijn om uit de grond te trekken. Het werk op het platteland in de felle zon is zwaar en levert weinig op: deze oogst is slechts genoeg voor eigen gebruik. *San Mateo, 18 april 2011*

Afbeelding 11: Het vrijwilligersproject 'Jardin de Amor' in het dorp Santa María de Jesus biedt onderwijs aan kinderen die leven in extreme armoede. De kinderen op het schooltje zijn *indigena* en leren nu pas lezen en schrijven in het Spaans. Voor en na de lesuren helpen zij hun ouders met werk in huis of op het platteland. *Santa María de Jesus, 14 maart 2011*

Afbeelding 12: In de gemeenschappelijke wasruimte in het dorp zijn tal van vrouwen en kinderen stapels kleren aan het wassen, omdat er in veel huizen geen watervoorziening is. De dagelijkse routine van deze vrouwen bestaat uit het uitvoeren van huishoudelijke taken en het zorgen voor hun kinderen. *Santa María de Jesus, 14 maart 2011*

Afbeelding 13: Omdat veel vrouwen uit de dorpen geen werk kunnen vinden door het gebrek aan onderwijs, hebben zij banen in de informele sector. Het bordje met de tekst 'SE VENDEN TORTILLAS' betekent dat er in dit huis tortilla's verkocht worden. Met het maken en verkopen van tortilla's verdienen de vrouwen wat geld bij, omdat het salaris van de man alleen vaak niet toereikend genoeg is om in de basisbehoeften te kunnen voorzien. *Jocotenango, 15 maart 2011*